

Verlangen 4

Stop structureel onrecht – Inzichten, Statistieken en Aanbevelingen

Agenda voor het Hart
Rapport v0.1 /2025

1. Samenvatting

Nederland staat voor de uitdaging om *structureel onrecht* – diepgewortelde ongelijkheden en onrechtvaardigheden – aan te pakken op gebieden als armoede, mensenhandel, dakloosheid en discriminatie. Ondanks de welvaart leven anno 2023 nog altijd circa **540.000 mensen (3,1% van de bevolking)** in armoede ([Nieuwe armoedemeting: 540 duizend mensen arm in 2023 | CBS](#)), met daarbovenop ruim **1,2 miljoen Nederlanders** in een financieel kwetsbare positie net boven de armoedegrens ([Ondanks lagere armoedecijfers is het armoedeprobleem nog steeds urgent | Movisie](#)). Ongeveer **115.000 kinderen (3,6%)** groeien op in armoede ([Nieuwe armoedemeting: 540 duizend mensen arm in 2023 | CBS](#)), hetgeen hun ontwikkeling en kansen significant schaadt ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)). Tegelijk ervaren jaarlijks rond de **1,6 miljoen mensen (11% van de bevolking)** discriminatie ([3.1 Ervaren discriminatie | CBS](#)) – een aandeel dat voor bepaalde groepen oploopt tot *3 op de 10*. Zo voelt circa 30% van de Nederlanders met een Marokkaanse, Surinaamse of Caribische achtergrond zich gediscrimineerd, vaak op basis van huidskleur of afkomst ([Gediscrimineerd gevoeld? | CBS](#)). Deze ervaringen ondermijnen het gevoel van veiligheid en behoren voor velen tot de dagelijkse realiteit; minder dan 10% van de gedupeerden doet hiervan melding ([Gediscrimineerd gevoeld? | CBS](#)).

Kwetsbare groepen worden ook onevenredig getroffen door uitbuiting en gebrek aan huisvesting. In Nederland werken naar schatting **20.000–30.000 personen in de prostitutie**, van wie een deel gedwongen; prostitutie wordt gezien als het beroep met het meeste geweld ([Stop structureel onrecht - Agenda voor het Hart](#)). Jaarlijks worden slechts enkele honderden slachtoffers van mensenhandel geïdentificeerd (868 in 2023) – ver onder het geschatte ware aantal van circa **5.000 slachtoffers per jaar** ([Wat aanpakken van mensenhandel zo moeilijk maakt - EenVandaag](#)). Ondertussen neemt dakloosheid weer toe na een eerdere daling. Op 1 januari 2024 telde Nederland naar schatting **33.000 daklozen (18–65 jaar)**, een toename ten opzichte van ~30.600 in 2023 en ~27.000 in 2022 ([CBS: aantal daklozen in Nederland nam vorig jaar opnieuw toe](#)). Deze groep omvat naast mensen met complexe problemen ook arbeidsmigranten en jongeren zonder eigen woonplek. Discriminatie, zoals op de woning- en arbeidsmarkt, verergert deze problematiek door voor bepaalde groepen de toegang tot werk, inkomsten en huisvesting te bemoeilijken ([Gediscrimineerd gevoeld? | CBS](#)) ([Werkloosheid naar migratieachtergrond - CBS](#)).

Dit rapport verkent de maatschappelijke gevolgen en *root causes* van deze vormen van structureel onrecht in Nederland. Het belicht economische factoren (bijv. de opkomst van de werkende armen en tekort aan betaalbare woningen), sociale en psychologische factoren (zoals intergenerationale armoede, trauma en vooroordelen) en beleidsmatige aspecten (bijv. complexe regelgeving of lacunes in het vangnet) die bijdragen aan onrechtvaardigheid. Recente wetenschappelijke literatuur en data van onder andere CBS, SCP en de Nationaal Rapporteur Mensenhandel worden besproken, evenals inzichten van ervaringsdeskundigen.

Op basis hiervan presenteert het rapport strategieën en doelstellingen om structureel onrecht tegen te gaan. Deze omvatten intensievere armoede- en schuldenbestrijding, het bevorderen van menswaardigheid en gelijke kansen (onder meer via antidiscriminatiebeleid), verscherpte aanpak van mensenhandel en uitbuiting, en versterkte ondersteuning voor dak- en thuislozen en migranten. Ook wordt benadrukt dat

bewustwording in de samenleving en *samenwerking* tussen overheid, kennisinstututen, maatschappelijke organisaties (waaronder christelijke organisaties) en de private sector cruciaal zijn. Alleen met een geïntegreerde, rechtvaardige aanpak – geworteld in gedeelde verantwoordelijkheid – kan Nederland toewerken naar een samenleving waarin ieders waardigheid beschermd wordt en structureel onrecht tot het verleden behoort.

2. Inleiding en context: maatschappelijke relevantie en impact

Structureel onrecht refereert aan diepgaande, systematische ongerechtigheden in de samenleving, die niet op zichzelf staan maar voortkomen uit sociale structuren en instituties. Politiek filosoof Iris Marion Young omschreef structureel onrecht als het *cumulative en onbedoelde resultaat* van handelingen van velen, die gezamenlijk leiden tot benadeling van bepaalde groepen ([Er heersen hardnekkige misverstanden over structureel racisme](#)). In Nederland is de bewustwording rond dit thema de afgelopen jaren gegroeid. Schokkende incidenten en ontwikkelingen – van de *Toeslagenaffaire* (waarbij duizenden gezinnen door institutionele discriminatie in financiële nood kwamen) tot de Black Lives Matter-protesten tegen racisme – hebben het maatschappelijk debat over rechtvaardigheid nieuw leven ingeblazen ([Ervaren discriminatie in Nederland | CBS](#)). Er is brede erkenning dat issues als armoede, dakloosheid, mensenhandel en discriminatie niet louter individuele pechgevallen zijn, maar symptomen van onderliggende structurele problemen.

De maatschappelijke relevantie om structureel onrecht te bestrijden kan moeilijk worden overschat. Allereerst is er een **ethische plicht**: een rechtvaardige samenleving waarin ieders *menswaardigheid* gewaarborgd is, vormt een fundament van de Nederlandse rechtsstaat en internationale mensenrechtenverdragen. Wanneer bevolkingsgroepen stelselmatig worden uitgesloten, uitgebuit of aan hun lot overgelaten, ondermijnt dit het sociaal contract en het vertrouwen in instellingen. Ten tweede zijn er **sociale en economische gevolgen**. Armoede en ongelijkheid gaan gepaard met slechtere gezondheidsuitkomsten, lagere scholingsresultaten en minder sociale cohesie ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)). Discriminatie en uitsluiting leiden tot onbenut talent op de arbeidsmarkt en kunnen sociale spanningen en gevoelens van onveiligheid doen toenemen. Bijvoorbeeld, meer dan de helft (57%) van de mensen die discriminatie ervaren, geeft aan zich (weleens) onveilig te voelen in Nederland ([Stop structureel onrecht - Agenda voor het Hart](#)). Ten derde leggen problemen als mensenhandel en dakloosheid een direct beslag op de samenleving via hoge kosten voor zorg, veiligheid en welzijn. Volgens schattingen kampen **~730.000 huishoudens** (1 op de 11) met problematische schulden ([Schulden kosten iedereen bijna 500 euro - KRO-NCRV Pointer](#)), wat niet alleen voor persoonlijk leed zorgt maar de samenleving jaarlijks miljarden euro's kost aan incasso, hulpverlening en gemiste economische participatie.

Binnen de Nederlandse context – een van de welvarendste ter wereld – is het bestaan van zulke structurele misstanden extra schrijnend. De kloof tussen enerzijds het ideaal van gelijkheid en kansen voor iedereen, en anderzijds de realiteit van gezinnen die *structureel* geen volwaardig deelhebben aan die welvaart, vormt een urgent appel aan beleidsmakers, wetenschap, kerken en samenleving als geheel. Dit rapport zoomt in op de Nederlandse situatie met betrekking tot rechtvaardigheid, armoede, mensenhandel, dakloosheid en discriminatie. Het doel is om een feitelijk en analytisch onderbouwd beeld te schetsen van

de belangrijkste trends, oorzaken en gevolgen, en om handelingsperspectieven te bieden. Hiermee willen we de dialoog voeden tussen academici, beleidsmakers en maatschappelijke organisaties (waaronder christelijke organisaties die zich gedreven voelen door naastenliefde en gerechtigheid) over hoe *structureel onrecht* effectief te bestrijden.

3. Belangrijkste thema's en statistieken: kerncijfers en trends

In dit deel presenteren we kerncijfers en trends voor de centrale thema's van structureel onrecht in Nederland. Deze statistieken bieden context en maken duidelijk welke groepen in het bijzonder geraakt worden.

- **Armoede en sociale uitsluiting:** Volgens de nieuwste geïntegreerde armoedemeting van CBS/SCP/Nibud leefden in 2023 ongeveer **540.000 mensen onder de armoedegrens** – omgerekend 3,1% van de bevolking ([Nieuwe armoedemeting: 540 duizend mensen arm in 2023 | CBS](#)). Dit aandeel is door beleidsmaatregelen en een nieuwe meetmethode gedaald ten opzichte van 2018 (toen >7% arm was), maar nog steeds groeien ruim **115.000 kinderen** (3,6%) op in armoede ([Nieuwe armoedemeting: 540 duizend mensen arm in 2023 | CBS](#)). Daarnaast bevinden **1,2 miljoen Nederlanders** zich net boven de armoedegrens met nauwelijks financiële buffers ([Ondanks lagere armoedecijfers is het armoedeprobleem nog steeds urgent | Movisie](#)), waardoor zij zeer kwetsbaar zijn voor tegenslagen. Armoede treft onevenredig vaak eenoudergezinnen en migrantenhuishoudens ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)). Ook is **~39% van de kinderen in armoede** onderdeel van een gezin *waarin tenminste één ouder werkt* ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)) – een indicatie van de opkomst van *werkende armen*. Hoewel het aantal mensen in armoede daalde, nam de *ernst* van armoede toe: de mediane inkomenskloof onder armen steeg van 10% in 2018 naar 16% in 2023 ([Ondanks lagere armoedecijfers is het armoedeprobleem nog steeds urgent | Movisie](#)), mede doordat meer werkenden met onvoldoende loon in armoede belanden en vaak buiten het bereik van gemeentelijke hulp vallen ([Ondanks lagere armoedecijfers is het armoedeprobleem nog steeds urgent | Movisie](#)).
- **Discriminatie en ongelijke kansen:** *Ervaren discriminatie* is voor veel Nederlanders een realiteit. In **2023 gaf 11%** van de bevolking van 15 jaar en ouder aan zich in het voorgaande jaar gediscrimineerd te hebben gevoeld ([3.1 Ervaren discriminatie | CBS](#)) – dit komt neer op circa 1,6 miljoen mensen. Dit percentage is vergelijkbaar met 2021 ([3.1 Ervaren discriminatie | CBS](#)). Met name etnische minderheden rapporteren vaak discriminatie: in 2021 voelde ruim **30% van de Nederlanders met een Marokkaanse, Surinaamse of Caribische achtergrond** zich gediscrimineerd ([Gediscrimineerd gevoeld? | CBS](#)). Ook moslims (30% van hen in 2021) en Aziatische Nederlanders ervaren bovengemiddeld vaak racisme ([Ervaren discriminatie in Nederland | CBS](#)). De meest genoemde gronden voor discriminatie zijn ras of huidskleur, gevolgd door nationaliteit ([Gediscrimineerd gevoeld? | CBS](#)), terwijl ook discriminatie op basis van religie, seksuele oriëntatie (LHBTQIA+ personen) en leeftijd veelvuldig voorkomt. Op de arbeidsmarkt blijkt dit uit een werkloosheidspercentage voor niet-westerse migratieachtergronden (bijv. **6,0%** in 2022) dat aanzienlijk hoger ligt dan voor autochtone Nederlanders (**4,0%**) ([Werkloosheid naar](#)

[migratieachtergrond - CBS](#)). Bovendien verdienen werknemers met een migratieachtergrond gemiddeld minder en zijn ze vaker flexwerker ([\[PDF\] De arbeidsmarktpositie van werkenden met een migratieachtergrond](#)). In het onderwijs is er sprake van een prestatiekloof: kinderen van lager opgeleide of armere ouders stromen minder vaak door naar het hoger onderwijs dan kinderen van hoogopgeleide ouders, wat duidt op ongelijke kansen vanaf jonge leeftijd (SCP, 2020). Een zorgwekkende statistiek is dat minder dan **1 op de 10** mensen die discriminatie heeft ervaren, hiervan *officiële melding of aangifte* doet ([Gediscrimineerd gevoeld? | CBS](#)). Dit wijst op onderrapportage en een mogelijke kloof in vertrouwen: veel slachtoffers verwachten geen adequate opvolging of zijn bang niet serieus te worden genomen.

- **Mensenhandel en gedwongen prostitutie:** Mensenhandel – waaronder seksuele uitbuiting, arbeidsuitbuiting en criminele uitbuiting – blijft een grotendeels verborgen probleem. In **2023 werden 868 (vermoedelijke) slachtoffers** van mensenhandel geregistreerd bij CoMensha ([Wat aanpakken van mensenhandel zo moeilijk maakt - EenVandaag](#)), een lichte stijging vergeleken met 814 in 2022. De Nationale Rapporteur benadrukt echter dat dit slechts het topje van de ijsberg is: het *geschatte* jaarlijkse aantal slachtoffers ligt rond **5.000** ([Wat aanpakken van mensenhandel zo moeilijk maakt - EenVandaag](#)). Met andere woorden, meer dan 80% van de slachtoffers blijft onder de radar. Uit de Monitor Mensenhandel blijkt ook dat het aantal aangiften door slachtoffers tussen 2020 en 2023 met 34% is gedaald ([Wat aanpakken van mensenhandel zo moeilijk maakt - EenVandaag](#)), wat suggereert dat maar weinig slachtoffers zich veilig voelen om naar voren te treden. Seksuele uitbuiting vormt een groot deel van mensenhandel. Nederland kent een legale prostitutiesector, maar schattingen geven aan dat er **20.000 tot 30.000 prostituees** actief zijn, van wie een deel onder dwang werkt ([Stop structureel onrecht - Agenda voor het Hart](#)). Vaak gaat het om kwetsbare vrouwen uit Oost-Europa, Afrika of Zuid-Amerika die in Nederland in de prostitutie belanden ([Stop structureel onrecht - Agenda voor het Hart](#)). Volgens hulporganisaties is prostitutie het beroep met het hoogste risico op fysiek en seksueel geweld ([Stop structureel onrecht - Agenda voor het Hart](#)) – uitbuiters maken misbruik van de afhankelijke positie van deze vrouwen. Arbeidsuitbuiting komt eveneens voor, bijvoorbeeld onder arbeidsmigranten in de land- en tuinbouw of horeca die extreem lange dagen maken voor een loon beneden het minimum. Daarnaast zijn er signalen van groeiende **criminele uitbuiting**, waarbij jongeren door criminelen worden gedwongen tot drugsmokkel of het plegen van diefstallen ([Wat aanpakken van mensenhandel zo moeilijk maakt - EenVandaag](#)). Mensenhandel raakt de kern van menswaardigheid en treft vaak mensen die al in een kwetsbare positie verkeren, zoals alleenstaande minderjarigen, mensen zonder geldige verblijfsstatus, of personen met schulden en weinig sociaal netwerk ([Wat aanpakken van mensenhandel zo moeilijk maakt - EenVandaag](#)).
- **Dakloosheid en gebrek aan huisvesting:** Het aantal dak- en thuisloze mensen in Nederland vertoont een zorgwekkende trend. Na een piek rond 2018 (toen ca. 36.000 daklozen) en een tijdelijke daling, stijgt het aantal daklozen sinds 2022 weer ([CBS: aantal daklozen in Nederland nam vorig jaar opnieuw toe](#)). Begin **2023** waren er naar schatting **30.600 daklozen** (18–65 jaar) ([CBS: aantal daklozen in Nederland nam vorig jaar opnieuw toe](#)), wat begin **2024** is toegenomen tot circa **33.000** – een groei van 24% in twee jaar. Ter vergelijking: in 2009 telde Nederland ongeveer 18.000

daklozen ([30,6 duizend dakloze mensen in Nederland | CBS](#)), wat betekent dat de groep in anderhalf decennium bijna is verdubbeld. Deze cijfers omvatten mensen die op straat of in een auto slapen, in nachtopvang of tijdelijke logeeradressen verblijven, of noodgedwongen bij vrienden/familie verblijven zonder een eigen adres ([30,6 duizend dakloze mensen in Nederland | CBS](#)) ([CBS: aantal daklozen in Nederland nam vorig jaar opnieuw toe](#)). Opvallend is de verschuivende samenstelling van de daklozenpopulatie. Waar vroeger vooral oudere mannen met verslavings- of psychiatrische problemen werden gezien, betreft het nu ook **jongeren, arbeidsmigranten en economisch daklozen**. Het CBS meldt een toename van dakloosheid onder personen van *Europese herkomst* (bijv. arbeidsmigranten uit de EU) in recente jaren ([30,6 duizend dakloze mensen in Nederland | CBS](#)). Ook komen naar schatting enkele duizenden jongeren jaarlijks zonder thuis te zitten, bijvoorbeeld na uithuisplaatsing of door conflictsituaties (SCP, 2022). Dakloosheid treft onevenredig vaak personen met een migratieachtergrond en LHBT-jongeren (bijvoorbeeld na afwijzing thuis). Het gebrek aan stabiele huisvesting gaat vaak samen met uitsluiting: zonder adres is het verkrijgen van werk, uitkering of zorgverzekering erg lastig, wat tot een vicieuze cirkel leidt.

Samengevat tonen deze kerncijfers dat structureel onrecht in Nederland meerdere gezichten heeft: *materiële uitsluiting* (armoede, dakloosheid), *sociale uitsluiting* (discriminatie, gebrek aan kansen) en *uitbuiting* (mensenhandel) grijpen in elkaar en houden bepaalde bevolkingsgroepen gevangen in een achterstandspositie. De trends laten enkele positieve ontwikkelingen zien (daling armoedepercentage, meer aandacht voor discriminatie) maar wijzen ook op aanhoudende en nieuwe knelpunten (stijgende dakloosheid, onderrapportage van misstanden). Deze data vormen de basis voor de verdere analyse in dit rapport, waarin we de achterliggende oorzaken en mogelijke oplossingen onderzoeken.

4. Overzicht van recente literatuur: wetenschappelijke inzichten en theoretische modellen

Er is een rijke schakering aan wetenschappelijke literatuur die de complexiteit van structureel onrecht in kaart brengt. In deze sectie geven we een overzicht van recente inzichten en theorieën vanuit diverse disciplines – sociologie, economie, psychologie, bestuurskunde – die relevant zijn voor de thema's armoede, ongelijkheid, discriminatie en sociale uitsluiting.

Structurele ongelijkheid en armoede: Recente studies bevestigen dat armoede een *multidimensionaal* fenomeen is, geworteld in zowel economische als sociale factoren. De *Commission of Social Minimum* (Commissie Sociaal Minimum, 2023) benadrukt dat armoede niet enkel een inkomensprobleem is, maar vaak gepaard gaat met uitsluiting van volwaardige participatie in de samenleving ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)). Theoretische kaders zoals de *capability-benadering* van Amartya Sen (waarin armoede gezien wordt als het ontbreken van reële kansen/mogelijkheden om een menswaardig leven te leiden) en het concept *sociale uitsluiting* (Room, 1995) worden toegepast op de Nederlandse context. Zo heeft het Sociaal en Cultureel Planbureau (SCP) armoede gedefinieerd als “het langdurig niet kunnen vervullen van de algemeen aanvaarde basisbehoeften en niet kunnen *meedoen* in de samenleving” ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)). Dit

sluit aan bij Sen's idee dat het gaat om gemiste capabilities, niet louter om laag inkomen. Studies tonen een duidelijke *intergenerationele component*: kinderen die in armoede opgroeien hebben later aanzienlijk hogere kans zelf ook arm te worden of te blijven ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)). Dit zogeheten **armoede-transfermechanisme** wordt verklaard door onder andere educatieve achterstanden, sociale erfenissen (kleine netwerken, weinig rolmodellen) en stress-gerelateerde effecten op cognitieve ontwikkeling. Cooper & Stewart (2021) vinden in een meta-analyse overtuigend bewijs dat inkomensverbetering van arme gezinnen leidt tot betere uitkomsten voor kinderen, wat wijst op een *causaal* effect van armoede op ontwikkeling ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)). Verder heeft Nederlands onderzoek (Vrooman et al., SCP) gewezen op het belang van *sociale basis* – toegang tot onderwijs, werk, zorg, huisvesting – als buffer tegen armoede. Wanneer deze basis faalt (bv. uitstroom uit de jeugdzorg zonder woonplek, of flexwerk zonder vangnet) kunnen mensen snel in een neerwaartse spiraal raken.

Ook economische literatuur heeft zich over armoede in rijke landen gebogen. De WRR (Wetenschappelijke Raad voor het Regeringsbeleid) publiceerde in 2020 “Het betere werk”, waarin zij waarschuwen voor de groei van een precariaat: een groep werkenden met onzekere, laagbetaalde banen, beperkte sociale zekerheid en hoge onzekerheid. Dit precariaat draagt bij aan *structurele armoede*, omdat zelfs bij voltijds werk geen ontsnapping uit armoede plaatsvindt. Internationale vergelijking (OECD, 2019) plaatst Nederland relatief laag qua inkomensongelijkheid, maar hoog qua **vermogensongelijkheid** – de rijkste 10% bezit een veelvoud van het vermogen van de armste 60%. Dit betekent dat veel huishoudens geen buffer hebben, wat hun kwetsbaarheid verhoogt. Theoretisch wordt dit geduid met Piketty's model ($r > g$) dat vermogens sneller groeien dan economie, waardoor ongelijkheid structureel kan toenemen. Echter, beleid (progressieve belastingen, sociale zekerheid) kan dit mitigeren. In Nederland hebben recente hervormingen (bv. verhoogd minimumloon, kinderopvangtoeslag, schuldsaneringstrajecten) vanuit beleidsperspectief de instroom in armoede proberen te beperken, maar literatuur van het CPB (2022) en SCP wijst erop dat bepaalde groepen – met name *zelfstandigen zonder personeel (zzp'ers)* en werkende armen – nog onvoldoende worden bereikt door het vangnet. De theorie van de *werkende armen-val* wordt gebruikt om te verklaren hoe mensen met loon net boven bijstandsniveau uiteindelijk minder hulp krijgen (geen toeslagen meer, geen schuldsanering), waardoor hun totaalinkomen soms nauwelijks beter is dan met uitkering en ze structureel kwetsbaar blijven.

Discriminatie en uitsluiting: De wetenschap benadert discriminatie zowel op individueel (psychologisch) als op institutioneel niveau. Psychologische theorieën, zoals *implicit bias* (onbewuste vooroordelen) en *social identity theory*, verklaren hoe mensen geneigd zijn in groepen en out-groups te denken, wat kan leiden tot preferentie voor “de eigen groep” en vooroordelen jegens anderen. Nederlands onderzoek (bijvoorbeeld Andriessen et al., 2020 voor SCP/KIS) heeft middels praktijktests op de arbeidsmarkt laten zien dat kandidaten met een migratieachtergrond significant minder vaak worden uitgenodigd voor een sollicitatie dan identieke kandidaten met een Nederlands klinkende naam – een *experimenteel bewijs* voor discriminatie bij werving en selectie. Theoretisch sluit dit aan bij *statistische discriminatie* (werkgevers gebruiken etnische achtergrond als proxy voor vermeende productiviteit) of *vooroordelen*. Sociologen spreken ook van **institutioneel of structureel**

racisme wanneer in gevestigde instituties (bijvoorbeeld het onderwijssysteem of de woningmarkt) processen en regels bestaan die systematisch nadelig uitpakken voor minderheden, ook zonder opzet. Een voorbeeld dat in literatuur en debat veel aangehaald wordt, is de eerdergenoemde Toeslagenaffaire, waar algoritmes en ambtelijke controles onevenredig veel mensen met een dubbele nationaliteit als fraudeur aanmerkten. Politicologen als Schinkel (2020) duiden dit als institutioneel wantrouwen jegens minderheden, geworteld in historische machtsverhoudingen. Daarnaast is er aandacht voor *intersectionaliteit*: Kimberlé Crenshaw's theorie die stelt dat ongelijkheden overlappen. Een zwarte vrouw kan bijvoorbeeld andere (soms zwaardere) discriminatie-ervaringen hebben dan een zwarte man of een witte vrouw, door de combinatie van ras en gender. Het College voor de Rechten van de Mens publiceert periodiek rapporten waaruit blijkt dat bijvoorbeeld een lesbische vrouw met migratieachtergrond in Nederland in meerdere opzichten risico loopt op discriminatie (op werk, op straat én in zorg). De literatuur benadrukt ook de gevolgen: ervaren discriminatie leidt tot stress, mentale gezondheidsklachten en verminderd vertrouwen in instituties ([Stop structureel onrecht - Agenda voor het Hart](#)). Concepten als *microaggressies* (Sue et al.) beschrijven hoe subtiele dagelijkse voorvallen kunnen opstapelen tot aanzienlijk psychosociaal effect.

Beleidswetenschappelijk is er in 2022 het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme van start gegaan ([Ervaren discriminatie in Nederland | CBS](#)). Een bijbehorend theoretisch kader is het idee van een *breed maatschappelijke aanpak*, waarin niet alleen strafrecht en meldpunten, maar ook onderwijs, arbeid, en media betrokken worden om normen te veranderen. Inzichten uit de zogenaamde *contacthypothese* (Allport) – dat contact tussen groepen vooroordelen vermindert onder bepaalde condities – informeren praktische initiatieven zoals diversiteitsbeleid op de werkvloer en inclusiviteitsprogramma's op scholen.

Mensenhandel en uitbuiting: Wetenschappelijke inzichten over mensenhandel benadrukken dat dit fenomeen op het snijvlak ligt van criminologie, economie en psychosociaal welzijn. Klassieke economische modellen van *vraag en aanbod* zijn van toepassing op prostitutie en arbeidsuitbuiting: zolang er vraag is naar goedkope of illegale arbeid en seks, zullen aanbieders (criminel) misbruik maken van kwetsbaar aanbod (mensen in nood). Tegelijk wijzen criminologen op het belang van *gelegenheidsstructuren* (Routine Activity Theory): mensenhandel gedijt waar toezicht ontbreekt, waar slachtoffers gering risico op hulp hebben en daders gering risico op pakkans. Het Nederlandse gedoogbeleid rond prostitutie is bedoeld om het toezicht te verhogen in legale sectoren, maar literatuur (bijv. Wagenaar et al., 2017) toont dat een aanzienlijk deel naar het illegale circuit is verschoven (thuisprostitutie, escort via internet), wat opsporing bemoeilijkt. Psychologische studies over slachtoffers van *loverboys* (pooiers die tienermeisjes verleiden en dwingen) laten zien dat traumabinding en schaamte ervoor zorgen dat slachtoffers vaak niet naar voren treden – dit verklaart deels de lage aangiftebereidheid ([Wat aanpakken van mensenhandel zo moeilijk maakt - EenVandaag](#)). Theoretisch wordt dit met *coercive control* en *trauma bonding* benaderd. Een ander relevant model is *situational crime prevention*, wat stelt dat het wegnemen van gelegenheden (bijv. betere controle van uitzendbureaus om arbeidsuitbuiting te voorkomen, of strengere vergunningseisen voor seksclubs) mensenhandel kan verminderen.

In beleid en onderzoek is er groeiende aandacht voor *andere vormen* van mensenhandel naast seksuele uitbuiting, zoals criminele uitbuiting (bijvoorbeeld jonge drugskoeriers of mensen gedwongen tot criminele activiteiten) en *huwelijksdwang* of gedwongen bedelarij. De Nationaal Rapporteur Mensenhandel publiceert periodiek monitors (zoals de Monitor Mensenhandel 2019–2023) die trends signaleren: bijvoorbeeld de opkomst van **online ronselpraktijken** via sociale media, en verschuivingen in het profiel van slachtoffers (momenteel bij seksuele uitbuiting meer buitenlandse sekswerkers in precare omstandigheden) ([Wat aanpakken van mensenhandel zo moeilijk maakt - EenVandaag](#)). Theoretische modellen van *transnationale ketens* (global commodity chains) benadrukken dat mensenhandel vaak grensoverschrijdend georganiseerd is; armoede en genderongelijkheid in herkomstlanden werken als “push-factor”, terwijl vraag en winst in bestemmingslanden “pull-factors” zijn. Christelijke en ethische literatuur (bijv. van Michaël van de Molen, 2021) spreekt over mensenhandel in termen van moderne slavernij, appelleren aan de morele verontwaardiging en roepen op tot een *rechtvaardigheidsethiek* waarbij de waardigheid van ieder mens centraal staat.

Dakloosheid en huisvesting: In de academische literatuur wordt dakloosheid steeds meer gezien door de lens van *structurele factoren* in plaats of bovenop individuele problematiek. Sociologisch onderzoek van bijvoorbeeld Hermans (Universiteit Maastricht) toont aan dat de sterke stijging van dakloosheid in NL tussen 2010 en 2018 samenhangt met structurele ontwikkelingen: een krappe woningmarkt (tekort aan betaalbare huurwoningen), afbouw van de maatschappelijke opvangcapaciteit in de jaren ervoor, en veranderingen in de zorg (zoals de sluiting van veel GGZ-instellingen – deinstitutionalisering – zonder volledig alternatief woonzorgaanbod). Dit ondersteunt de **Housing First-theorie**, die stelt dat het bieden van een vaste woonplek een voorwaarde is voor herstel en re-integratie, in plaats van een beloning achteraf. Empirisch bewijs uit Finland (Pleace, 2019) – waar Housing First nationaal is ingevoerd – laat een drastische afname van dakloosheid zien. Nederlandse steden experimenteren hiermee; een evaluatie in Amsterdam (2021) liet zien dat 80% van de daklozen die direct een woning kregen met begeleiding, hun huisvesting behielden en hun welzijn verbeterde. Theoretisch is dakloosheid gelinkt aan *systeembarrrières*: een adres is nodig voor inschrijving in systemen (uitkeringen, verzekeringen), dus wie dat kwijt is valt buiten de boot – dat maakt het een *structureel uitsluitingsmechanisme*. Daarnaast zijn er concepten als *hidden homelessness* – mensen die op banken van kennissen slapen of in vakantieparken wonen – die aantonen dat officiële tellingen het probleem kunnen onderrapporteren. Onderzoekers als Buschor (2022) pleiten voor het hanteren van de bredere ETHOS-typologie (European Typology of Homelessness) – wat CBS inmiddels deels doet ([30,6 duizend dakloze mensen in Nederland | CBS](#)) – zodat beleidsmaatregelen ook “verborgen daklozen” bereiken.

Bepaalde subgroepen krijgen in recente literatuur bijzondere aandacht: **dakloze jongeren** (waarvan de oorzaken vaak liggen in jeugdzorgverlaters zonder nazorg, of conflictsituaties thuis) en **ongedocumenteerde migranten** (die uitgesloten zijn van reguliere opvang en dus op straat belanden). Dit raakt aan discussies in de bestuurskunde over de grenzen van de verzorgingsstaat: wat is de basisopvang waar elke mens recht op heeft? In Nederland is in 2023 jurisprudentie geweest (o.a. EHRM-uitspraken) die stelde dat zelfs ongedocumenteerden recht hebben op “bed, bad, brood” opvang – een principiële erkenning dat dakloosheid ook een mensenrechtenkwestie is.

Geïntegreerde benaderingen: Op theoretisch niveau groeit het inzicht dat deze vormen van onrecht met elkaar verweven zijn en een integrale aanpak vergen. Concepten als *sociale rechtvaardigheid* (Rawls, theorie van rechtvaardigheid) en *intersectioneel beleid* komen naar voren. Zo stelt Rawls' difference principle dat ongelijkheid alleen te rechtvaardigen is als ze ten goede komt aan de minst bedeelden. Dit principe inspireert beleid dat expliciet de positie van achtergestelde groepen verbetert. Intersectionaliteit in beleid zou betekenen dat men erkent dat bijvoorbeeld een arme vluchteling andere oplossingen nodig heeft dan een autochtone dakloze, vanwege verschillende overlappende factoren.

Kortom, de recente literatuur biedt theoretische modellen (capabilities, institutioneel racisme, Housing First etc.) en empirische inzichten die beleidsmakers kunnen helpen begrijpen *waarom* structurele misstanden blijven bestaan en *hoe* ze mogelijk doorbroken kunnen worden. In de volgende sectie zullen we voortbouwen op deze inzichten om de *root causes* in de Nederlandse context verder te analyseren.

5. Analyse van root causes: economische, sociale, beleidsmatige en psychologische factoren

In deze sectie analyseren we de dieperliggende oorzaken (*root causes*) van structureel onrecht in Nederland. Hierbij hanteren we vier overlappende perspectieven – economisch, sociaal, beleidsmatig en psychologisch – om de complexiteit van factoren te ontrafelen die armoede, uitbuiting, dakloosheid en discriminatie in stand houden. Vaak is het geen kwestie van één oorzaak, maar van een samenspel. We benoemen hier de belangrijkste factoren, onderbouwd met onderzoek.

5.1 Economische factoren: Structureel onrecht heeft belangrijke economische drijfveren. Een eerste factor is de **flexibilisering van de arbeidsmarkt**. De afgelopen decennia is het aandeel vaste banen afgenomen en dat van flexwerk en zzp toegenomen. Dit heeft geleid tot inkomensonzekerheid voor velen; op momenten van tegenslag (ziekte, economische recessie) belanden flexwerkers sneller zonder inkomen. Lage en fluctuerende inkomens maken het moeilijk om buffers op te bouwen, wat bijdraagt aan *bestaansonzekerheid*. Empirisch zien we dit in de eerdergenoemde groep “werkende armen”. Daarnaast speelt de **globalisering en automatisering** een rol (zoals genoemd in het VKJP-artikel) ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)): laaggeschoold werk is deels verdwenen of onder druk gekomen, waardoor mensen zonder diploma vaker langdurig werkloos zijn of laagbetaald werk moeten accepteren (denk aan platformeconomie). Dit vergroot het armoederisico voor mensen met weinig scholing.

Een tweede economische oorzaak is de **woningmarktproblematiek**. Sinds ongeveer 2015 is er een groot tekort aan betaalbare woningen ontstaan, door een combinatie van weinig nieuwbouw, verkoop van sociale huurwoningen en stijgende huren. Hierdoor moeten meer mensen een te dure huurwoning betrekken of zelfs geen woning kunnen vinden. De krappe woningmarkt is direct gelinkt aan dakloosheid: als betaalbare opties ontbreken, vallen mensen bij verlies van woonsituatie eerder *op straat*. Ook economische migranten (zoals EU-arbeiders) kunnen dakloos raken als tijdelijke huisvesting wegvalt. De hoge woonlasten werken daarnaast door in armoede; in armere wijken besteden huishoudens soms >50% van hun inkomen aan huur, wat ten koste gaat van andere basisbehoeften.

Een derde factor is **structurele armoedeval en schuldenlast**. Beleidsinstanties en economen signaleren dat het Nederlandse toeslagenstelsel soms perverse prikkels kent: een kleine inkomensstijging kan leiden tot het wegvallen van huurtoeslag of zorgtoeslag, waardoor mensen netto weinig opschieten – dit ontmoedigt het uit armoede groeien. Bovendien hebben in 2023 rond **730.000 huishoudens** problematische schulden ([Schulden kosten iedereen bijna 500 euro - KRO-NCRV Pointer](#)), vaak opgebouwd door een combinatie van onverwachte tegenslagen (bijv. scheiding, ziekte) en oplopende rente/boetes. Schulden zijn zowel oorzaak als gevolg van armoede: eenmaal in de schulden, gaan inkomen en toeslagen grotendeels naar aflossing, waardoor gezinnen jarenlang onder het bestaansminimum leven (structureel onrechtvaardig omdat ze niet kunnen herstarten). Economisch gezien creëert dit een *armoedeval*: het gebrek aan vrij besteedbaar inkomen belemmert investeringen in bijvoorbeeld opleiding of goede voeding, wat de armoedesituatie bestendigt.

Ten vierde is er de **vraagzijde van uitbuiting**: een economie die vraagt om altijd goedkopere producten en diensten schept ruimte voor uitbuiting. Bijvoorbeeld, de drang naar goedkope arbeid in bepaalde sectoren (landbouw, transport) heeft een illegale markt voor uitzendkrachten uit Oost-Europa doen ontstaan, waar uitbuiting plaatsvindt (onderbetaling, slechte huisvesting). Evenzo bestaat er vraag naar goedkope seksuele diensten, wat mensenhandelaren economisch motiveert om vrouwen aan te trekken en uit te buiten. Zolang consumenten en bedrijven (bewust of onbewust) profiteren van deze lage prijzen, blijft de economische drijfveer voor uitbuiting bestaan.

5.2 Sociale en culturele factoren: Naast economie spelen sociale factoren een cruciale rol. Allereerst de **intergenerationale overdracht van achterstand**. Zoals eerder genoemd, is er een duidelijke correlatie tussen de sociaaleconomische positie van ouders en die van hun kinderen ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)). Lage opleiding, armoede en sociale uitsluiting reproduceren zich zo van generatie op generatie. Culturele en omgevingsfactoren dragen bij: in langdurig arme gezinnen kunnen kinderen opgroeien met beperkte toegang tot culturele en educatieve stimulansen, minder hulpbronnen (zoals bijles) en kleinere netwerken. Dit beperkt hun kansen, onafhankelijk van talent. Sociaal kapitaal – het netwerk van relaties dat kan helpen bij het vinden van werk of stage – is vaak schaarser voor jongeren uit achterstandswijken, wat tot *structurele ongelijkheid* leidt bij toegang tot banen en opleidingen.

Een tweede sociale factor is **discriminatie en vooroordelen** in de samenleving. Vooroordelen tegenover bepaalde groepen (bijv. “werklozen zijn lui” of stereotiepe beelden van migranten als criminelen) kunnen leiden tot een lagere bereidheid om te investeren in of empathie te hebben voor die groepen. Dit kan beleidsmatig doorwerken (impliciete bias bij uitvoeringsinstanties die strenger controleren op uitkeringen bij mensen met migratieachtergrond – zoals bleek in de Toeslagenaffaire). Ook op individueel niveau leiden stigmatisering en discriminatie tot minder kansen: een werkgever die een sollicitant met Arabische naam afwijst vanwege vooroordelen ontnemt die persoon een kans op verbetering van zijn situatie. Zo creëert sociale uitsluiting een vicieuze cirkel: groepen die al achtergesteld zijn, worden extra belemmerd door negatieve beeldvorming en uitsluiting, waardoor ze moeilijk uit die achterstand komen.

Daarnaast spelen **gemeenschapsfactoren** een rol. Het wegvallen van sociale verbanden zoals traditionele gemeenschappen of kerken kan bijdragen aan onrecht. Vroeger boden zuilen en kerken vaak informele steun aan de armen of nieuwkomers; met ontzuiling en individualisering is die vangnetfunctie afgenomen. Tegelijk ontstaan er nieuwe verbanden (stichtingen, moskeeën, buurtinitiatieven) die proberen dit te compenseren, maar dekking is niet overal gelijk. Eenzaamheid en sociaal isolement – zeker bij ouderen of vluchtelingen – kunnen ervoor zorgen dat problemen onopgemerkt blijven totdat ze acuut worden (bv. iemand raakt dakloos zonder dat er tijdig hulp van netwerk kwam).

Een specifieke sociale oorzaak van mensenhandel is de **kwetsbaarheid in relaties**: veel slachtoffers van seksuele uitbuiting komen uit situaties van misbruik, verwaarlozing of gebrek aan thuisbasis. Loverboys zoeken doelbewust naar tienermeisjes met laag zelfbeeld of weinig ouderlijk toezicht; dat sociale kwetsbaarheid is de ingang tot uitbuiting. Evenzo zijn arbeidsmigranten die de taal niet spreken en niemand kennen sociaal geïsoleerd en daardoor makkelijker te exploiteren.

5.3 Beleidsmatige en institutionele factoren: De inrichting van beleid en instituties kan structureel onrecht in de hand werken of tegengaan. Eén oorzaak is de **complexiteit en versnippering van het sociale stelsel**. Nederland heeft een uitgebreid maar ingewikkeld stelsel van toeslagen, uitkeringen en gemeentelijke loketten. Voor mensen in kwetsbare posities – vaak minder vaardig met taal of digitale middelen – is dit stelsel moeilijk navigeerbaar ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)). Laaggeletterdheid of beperkte digitale vaardigheden maken dat sommigen niet krijgen waar ze recht op hebben, of juist onbedoeld in de problemen komen (bijvoorbeeld toeslagen terugbetalen door een administratieve fout). De Commissie Sociaal Minimum (2023) bekritiseerde dat het sociale zekerheidssysteem soms voorbijgaat aan de realiteit van mensen in armoede en pleitte voor vereenvoudiging. Wanneer beleid niet *laagdrempelig en proactief* is, profiteren de mondigere burgers wel, maar blijven de meest hulpbehoevenden achter – dit vergroot structureel de kloof ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)).

Een ander institutioneel knelpunt is **gebrekkige coördinatie tussen instanties**. Problemen als dakloosheid en mensenhandel zijn zogeheten “wicked problems” die meerdere domeinen raken (zorg, veiligheid, werk, huisvesting). Traditioneel zijn overheidsdiensten verdeeld in silo’s: de gemeente regelt opvang, het UWV kijkt naar werk, de politie naar criminaliteit. Zonder integrale aanpak vallen mensen tussen wal en schip. Bijvoorbeeld een ex-gedetineerde met schulden en verslavingsproblematiek heeft te maken met reclassering, schuldhulp en GGZ – als deze niet goed samenwerken, kan deze persoon makkelijk dakloos raken en recidiveren. Beleidsmatig komt dit neer op een gebrek aan *ketensamenwerking* en *casusregie*.

Ook de **prioritering en allocatie van middelen** weerspiegelen soms waarden die onrecht in stand houden. Jarenlang lag de nadruk van beleid meer op fraudebestrijding dan op armoedebestrijding – de Toeslagenaffaire is daar een extreem voorbeeld van, maar ook in de bijstand werden strengere controles ingevoerd (zoals de kostendelersnorm) waardoor uitkeringsgerechtigden financieel werden gestraft als ze onderdak verleenden aan familie of vrienden. Dit beleid, bedoeld om misbruik te voorkomen, had als ongewenst effect dat

informele opvang (bij familie in huis nemen) werd ontmoedigd en sommige mensen eerder dakloos raakten. Hier was de beleidsmatige waarde “handhaving” dominantanter dan “zorg voor de zwaksten”, wat tot structureel onrecht leidde.

Bovendien kan *beleidsfalen* of gebrek aan besluitvaardigheid een oorzaak zijn. Een voorbeeld is het **asielbeleid en migrantenopvang**. De opvangcrisis in 2022–2023 (waarbij in Ter Apel asielzoekers buiten moesten slapen) kwam voort uit jarenlang onvoldoende schaal vergroten ondanks signalen van groeiende instroom. Dit leidde tot onmenselijke omstandigheden – een vorm van structureel onrecht jegens migranten. De Rijksoverheid en gemeenten wezen naar elkaar (opvangcapaciteit vs. huisvesting vergunninghouders), waardoor niemand tijdig verantwoordelijkheid nam. Institutioneel is dit een kwestie van *governance*: wie is eindverantwoordelijk? Een WRR-rapport (2018) stelde dat migratie een blijvend fenomeen is en dat structureel beleid (voldoende opvang, integratieprogramma’s) nodig is om te voorkomen dat asielzoekers langdurig in onzekerheid leven of ongedocumenteerden zonder rechten in de schaduw van de maatschappij moeten overleven.

5.4 Psychologische factoren: Ten slotte spelen psychologische en gedragsfactoren een rol bij het bestendigen van onrecht. Armoede brengt bijvoorbeeld *chronische stress* met zich mee. Uit gezondheidsonderzoeken blijkt dat volwassenen met geldzorgen of problematische schulden significant vaker lijden aan chronische stress en stressgerelateerde aandoeningen ([Cijfers en feiten over de relatie tussen armoede en gezondheid](#)). Dit fenomeen van **schaarstedenken** (Mullainathan & Shafir, 2013) laat zien dat voortdurende schaarste aan middelen iemands mentale bandbreedte verkleint. Mensen in armoede moeten dagelijks moeilijke keuzes maken (welke rekening te betalen, welk kind nieuwe kleren geven) en leven onder druk – dit kan leiden tot tunnelvisie en minder cognitieve ruimte voor lange-termijnplanning. Daardoor kunnen ze beslissingen nemen die buitenstaanders irrationeel vinden (bv. een hoge-kosten lening afsluiten of zorg mijden), maar die in hun stressvolle context begrijpelijk zijn. Deze psychologische valkuil houdt armoede in stand en maakt het lastig om zonder hulp eruit te komen.

Ook **aangeleerde hulpeloosheid** kan ontstaan: mensen die herhaaldelijk ervaren dat ze uitgesloten of gediscrimineerd worden, kunnen de hoop verliezen dat eigen inspanningen zin hebben. Bijvoorbeeld iemand die tientallen afwijzingen krijgt vanwege discriminatie, haakt misschien af op de arbeidsmarkt. Dit is een psychologisch verdedigingsmechanisme, maar leidt tot langdurige werkloosheid of afhankelijkheid van hulp, wat de achterstand vergroot. Ervaringsdeskundigen van armoedeplatforms melden geregeld dat schaamte en een gevoel van falen mensen beletten om hulp te vragen – men gelooft niet meer dat men het verdient of dat het nut heeft.

In het domein van mensenhandel is **trauma** een belangrijke factor. Slachtoffers die langdurig misbruikt zijn, ontwikkelen PTSS en andere trauma-gerelateerde problemen. Zonder adequate traumaopvang is de kans groot dat ze terugvallen in afhankelijkheid (soms zelfs terug naar de dader). Angst en trauma zorgen er ook voor dat slachtoffers niet getuigen tegen mensenhandelaars, waardoor daders vrijuit kunnen gaan en de cyclus doorloopt.

Ten aanzien van discriminatie kunnen **implicit bias** en stereotypering onbewust gedrag sturen van zelfs goedwillende mensen. Experimenten in Nederland (bijvoorbeeld bij de politie of in het onderwijs) hebben laten zien dat onbewuste associaties (bv. jongeren met

een donkere huidskleur associëren met overlast) leiden tot *ongelijk handelen* zonder dat de persoon zich daar volledig bewust van is. Dit psychologische mechanisme is taai, omdat het vaak ontkend wordt (“ik behandel iedereen gelijk”) en pas na training of confrontatie erkend wordt. Zolang deze biases onbesproken blijven, reproduceren ze zich in beslissingen en interacties en vormen zo een verborgen motor van ongelijkheid.

Samenvattend is structureel onrecht het product van een complex samenspel: *economische structuren* (arbeidsmarkt, woningmarkt, globalisering), *sociale dynamieken* (overdracht van armoede, discriminatie, gebrek aan netwerk), *beleidskeuzes en instituties* (hoe het systeem wel of niet opvangt, waar prioriteiten liggen) en *psychologie* (stress, trauma, biases). Pas wanneer al deze dimensies worden aangepakt, is duurzame verandering mogelijk. Deze analyse onderstreept dat eenvoudige oplossingen (zoals “meer uitkeringen” of “harder straffen”) op zichzelf tekortschieten; een holistische benadering is vereist.

In de volgende sectie vertalen we deze inzichten naar *mogelijk doelstellingen en strategieën* voor interventies op de genoemde thema’s. Elk onderdeel – van armoedebestrijding tot bewustwording – is verbonden met bovengenoemde factoren en zal daar ook rekening mee moeten houden.

6. Mogelijke doelstellingen en strategieën

Op basis van de voorgaande analyse presenteren we hier mogelijke doelstellingen en strategieën om structureel onrecht in Nederland tegen te gaan. We volgen daarbij de deelterreinen die onder Verlangens 4 vallen, te weten: (6.1) armoede en schulden, (6.2) menswaardigheid en gelijke kansen, (6.3) mensenhandel en gedwongen prostitutie, (6.4) ondersteuning van daklozen en zorg voor migranten, en ten slotte de dwarsdoorsnijdende aspecten van (6.5A) bewustwording en (6.5B) samenwerking. Elke subsectie formuleert concrete doelen en geeft aanbevelingen voor strategieën, onderbouwd met bestaand beleid, best practices of onderzoek.

6.1 Armoede en schuldenbestrijding

Doelstelling: *Doorbreek structurele armoede en schulden, zodat in Nederland niemand langdurig onder de armoedegrens hoeft te leven en financiële stress significant wordt verminderd.*

Om dit te bereiken is een integrale armoedebestrijdingsstrategie nodig. Een eerste element is het **vergroten van de inkomens van de laagste groepen**. Recente beleidstappen zoals de verhoging van het minimumloon in 2023 en de koppeling daarvan aan uitkeringen zijn in lijn met onderzoek dat hogere minimuminkomens armoede terugdringen ([Nieuwe armoedemeting: 540 duizend mensen arm in 2023 | CBS](#)). Deze trend moet worden voortgezet: een doel kan zijn om het minimumloon en de bijstandszorgen tot een niveau te brengen dat boven de SCP-definitie van ‘niet-veel-maar-toereikend’ uitkomt. Dit kan betekenen *stapsgewijze verhogingen* en fiscale maatregelen (bijv. negatieve inkomstenbelasting voor de laagste schijven).

Een tweede strategie richt zich op **schuldenpreventie en -sanering**. Ondanks de economische groei heeft ~8,8% van de huishoudens problematische schulden ([\[PDF\] IBO](#)

[PROBLEMATISCHE SCHULDEN 1 - Rijksfinancien.nl](#)). Het kabinet zou kunnen streven naar een halvering van dit percentage binnen 5 jaar. Daartoe is een *brede schuldenaanpak* nodig, bestaande uit: vroegsignalering (uitwisseling van achterstandsgegevens tussen verhuurders, zorgverzekeraars en gemeenten om er vroeg bij te zijn), versoepeling van de schuldhulpverlening (kortere wachttijden en trajecten – nu duurt een schuldsanering vaak 3 jaar, wat zeer belastend is; experimenten met saneren in 1 jaar verdienen navolging), en het bevorderen van **sociaal incasseren**. Een mooi voorbeeld hiervan is het *Schuldenpact* van SchuldenlabNL, een publiek-private samenwerking gesteund door o.a. banken en overheden, om meer mensgerichte incasso te voeren ([Koningin Máxima lanceert unieke privaat-publieke samenwerking ...](#)). Dit houdt in dat grote schuldeisers (belastingen, zorgverzekeraars, energiebedrijven) afspreken om mensen met schulden ademruimte te geven (tijdelijke pauze van incasso, afzien van boetes) zodat stabilisatie mogelijk is. Daarnaast kan de overheid kritisch kijken naar de eigen rol als schuldeiser: hoge boetes en terugvorderingen (denk aan toeslagen) kunnen kwetsbare gezinnen in één klap de afgrond in duwen – hier zijn al stappen gezet na de Toeslagenaffaire om humaner te opereren.

Bevorderen van financiële zelfredzaamheid is een derde pijler. Uit onderzoek blijkt dat laaggeletterdheid en gebrek aan financiële kennis bijdragen aan schulden ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)). Investeren in gratis budgetcoaching, taal- en digitaalvaardigheidscursussen voor volwassenen is essentieel. Initiatieven als *SchuldHulpMaatje* – waarbij getrainde vrijwilligers (vaak vanuit kerken) mensen helpen orde in hun financiën te scheppen – hebben goede resultaten en zouden landelijk uitgebreid kunnen worden. Het Nibud pleit ook voor structurele aandacht voor financiële educatie op scholen, zodat jongeren niet met een achterstand aan hun financiële volwassen leven beginnen.

Ten vierde moeten **armoedeval-effecten** worden aangepakt. Een strategie is het vereenvoudigen van het toeslagenstelsel of dit zelfs vervangen door een inkomenafhankelijke combinatiekorting in de loonbelasting, zodat er geen abrupte klif is wanneer iemand meer gaat verdienen. De recente plannen voor afschaffing van de huurtoeslag in huidige vorm en invoering van een ander huursubsidie-systeem moeten zorgvuldig getoetst worden op effect voor lage inkomens. Het streven moet zijn dat werken en uren uitbreiden *altijd lonend* is en niet leidt tot netto achteruitgang. Daarnaast kan men denken aan een **negatieve inkomstenbelasting** of een basisinkomenexperiment voor specifieke groepen om te onderzoeken of dat mensen uit de armoede helpt zonder bureaucratie.

Een extra aandachtspunt is **kinderarmoede**. Er is al een Alliantie Kinderarmoede, met de ambitieuze doelstelling dat in 2030 geen enkel kind in armoede leeft. Beleidsmatig betekent dit: voldoende kindregelingen (zoals het kindgebonden budget) en bijvoorbeeld gratis schoollunches of schoolspullenfonds in wijken met armoede (initiatieven die lokaal al gestart zijn). Uit de literatuur blijkt dat gerichte steun aan kinderen (boeken, sport, cultuurparticipatie) de impact van armoede kan verzachten en de vicieuze cirkel kan doorbreken ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)).

Kortom, de strategie tegen armoede en schulden vergt enerzijds *inkomensbeleid* (genoeg geld om van te leven) en anderzijds *ontzorgen en ondersteunen* (helpen bij schulden,

wegwijs maken, voorkomen dat mensen wegzakken). Door de werelden van sociale zekerheid, schuldhulp en werkgelegenheid beter te koppelen, kan structureel armoede worden teruggedrongen. Streefwaarden zoals “tegen 2030 <2% arm, geen kind in armoede” kunnen richting geven, aansluitend bij internationale Sustainable Development Goals (SDG1: No Poverty).

6.2 Menswaardigheid en gelijke kansen

Doelstelling: *Bevorder menswaardigheid en gelijke kansen, zodat afkomst, achtergrond, geslacht of welke identiteit dan ook niet bepalend zijn voor iemands mogelijkheden en behandeling in de samenleving.*

Dit vertaalt zich in een streven naar eliminatie van discriminatie en het creëren van een inclusieve maatschappij. Een belangrijke strategie is de **implementatie van het Nationaal Programma tegen Discriminatie en Racisme** (NPDR, gestart in 2022) met concrete acties en meetbare resultaten ([Ervaren discriminatie in Nederland | CBS](#)). De overheid heeft hierin al een kader geformuleerd, maar de komende jaren moeten uitwijzen hoe effectief dit is. Enkele speerpunten binnen deze strategie:

- **Versterken van antidiscriminatie-infrastructuur:** Ieder van de 350 Nederlandse gemeenten is bij wet verplicht een Antidiscriminatievoorziening (ADV) te hebben waar burgers discriminatie kunnen melden. Echter, bekendheid en kwaliteit variëren. Een doel zou moeten zijn om de meldingsbereidheid sterk te verhogen (bijv. verdubbeling van officiële meldingen binnen 5 jaar). Dit vereist investeringen in ADV's (professionalisering, lokale campagnes) en betere terugkoppeling aan melders. Daarnaast moet de drempel omlaag: anoniem melden of laagdrempelig via apps kan dit bevorderen. Ook dient de politie blijvend getraind te worden in het herkennen en serieus nemen van discriminatie-incidenten; de sterke stijging van door de politie geregistreerde voorvallen in 2023 (8990 incidenten) ([Ervaren discriminatie in Nederland | CBS](#)) laat zien dat meer aandacht voor dit thema effect heeft, maar ook dat het probleem aanzienlijk is. Doel is dat elk discriminatie-incident leidt tot passende opvolging, of dat nu bemiddeling, sanctionering of ondersteuning van slachtoffer is.
- **Gelijke kansen in onderwijs en arbeidsmarkt:** Onderwijs is de motor van kansen. Strategieën hier zijn o.a. het tegengaan van vooroordelen bij onderwijspersoneel (leerkrachten bewustmaken van impliciete biases bij adviesvorming, bijvoorbeeld met training voordat ze advies middelbare schoolniveau geven). Experimentele projecten, zoals anonieme sollicitaties of leerlingvolgsystemen die sociaal economische status corrigeren bij advies, kunnen small-scale worden getest. Een opvallend idee is het verlengen van de gemeenschappelijke basis in het onderwijs: hoe later kinderen gescheiden worden in niveaus, hoe meer talent van achtergronders volledig tot bloei kan komen. Finland, met laat selecteren, toont betere kansengelijkheid. Nederland zou kunnen overwegen de selectie naar niveau naar 15/16 jaar te verschuiven (bijv. middels breder brugklassenbeleid). Dit vereist wel systeemadaptaties en overtuiging.

Op de arbeidsmarkt moet **discriminatie bij werving** harder worden aangepakt. De Inspectie SZW heeft sinds kort mystery calls en praktijktesten ingezet bij bedrijven om discriminatie op

te sporen. Een strategie is om dit te intensiveren en wettelijk te verankeren dat discriminatie bij personeelsbeleid beboetbaar is. Bij herhaalde overtredingen zouden bedrijven openbaar gemaakt kunnen worden (naam-en-shame). Daarnaast bevorderen vele organisaties diversiteit via quota of streefcijfers (bijvoorbeeld het charter Diversiteit). De overheid kan als werkgever het goede voorbeeld geven door streefcijfers voor mensen met migratieachtergrond en vrouwen in hogere schalen na te leven. Ook 'roldoorbrekende' programma's – bijvoorbeeld meer mannen de zorg in en vrouwen de techniek in – kunnen stereotiepe beroepssegregatie verminderen en daarmee ook inkomensverschillen tussen groepen.

- **Wettelijk en juridisch kader aanscherpen:** In 2024 is artikel 1 van de Grondwet (gelijkheidsbeginsel) aangevuld om expliciet handicap en seksuele gerichtheid als non-discriminatiegronden te noemen. Dit soort uitbreidingen versterken de symbolische en juridische basis. Verder ligt een wetsvoorstel bij de Eerste Kamer om zogeheten **discriminatievrije sollicitatieprocedures** verplicht te stellen voor grote werkgevers (inclusief anoniem CV in eerste ronde, objectieve criteria). Het zou goed zijn dit spoedig in te voeren. Daarnaast moet de toegang tot het College voor de Rechten van de Mens (CRM) en de rechter laagdrempeliger voor discriminatieslachtoffers. Nu is de stap naar het CRM weliswaar gratis, maar niet bindend; men zou kunnen onderzoeken of CRM-oordelen in bepaalde sectoren (bv. arbeidsmarkt) bindend gemaakt kunnen worden of eenvoudiger door de rechter bekrachtigd. **Positieve actie** – in Nederland toegestaan mits tijdelijk en proportioneel – kan ook strategisch ingezet worden: bv. voor politie en brandweer die moeite hebben medewerkers met migratieachtergrond te werven, zou een tijdlang voorrang bij gelijke geschiktheid gegeven kunnen worden om diversiteit te vergroten (dit gebeurt in Amsterdam al).
- **Menswaardigheid in de dagelijkse praktijk:** Dit aspect gaat verder dan wetten en regels en raakt aan hoe we als samenleving met elkaar omgaan. Een strategie om menswaardigheid te bevorderen is het steunen van initiatieven die **contact en begrip tussen groepen** vergroten. Bijvoorbeeld, mentorprojecten waarbij hogeropgeleide professionals jongeren uit achterstandswijken coachen (zoals Big Brothers/Big Sisters) bevorderen zowel de kansen van jongeren als het begrip bij de mentor voor de uitdagingen van de jongere. Interculturele dialogen, festivals en ontmoetingsprojecten (bv. dialoogtafels tussen inwoners en vluchtelingen) kunnen vooroordelen wegnemen. Hoewel de impact hiervan lastig meetbaar is op korte termijn, dragen ze bij aan een cultuur van inclusie.

Tenslotte moet ook de **digitale sfeer** niet vergeten worden: online haat en discriminatie zijn wijdverspreid en kunnen offline gevolgen hebben (bv. antisemitisme of islamofobie aangejaagd via social media). Strengere moderatie en handhaving van anti-haatzaa wetten online zijn nodig, alsmede ondersteuning voor slachtoffers (Meldpunt Internetdiscriminatie).

De kern van deze strategie is om gelijke *uitkomsten* na te streven waar mogelijk, niet alleen gelijke kansen op papier. Menswaardigheid vereist dat iedereen zich gezien en gerespecteerd voelt – iets wat beleid slechts ten dele kan bereiken, maar wat wel als leidraad moet dienen in publieke dienstverlening (bejegening bij sociale diensten, geen algoritmische vooroordelen). Door discriminatie structureel tegen te gaan en inclusie te

bevorderen, brengen we de samenleving dichterbij het ideaal dat *iedereen telt* en ongelijke startpunten niet langer iemands levensloop bepalen.

6.3 Mensenhandel en gedwongen prostitutie bestrijden

Doelstelling: *Elimineer mensenhandel in Nederland door preventie, betere signalering, bescherming van slachtoffers en effectieve opsporing en vervolging van daders. Daarnaast: zorg voor uitbuitingvrije sekswerkerssector waar niemand tegen zijn of haar wil in werkt.*

Deze doelstelling sluit aan bij zowel nationale als internationale verplichtingen (zoals de SDG 8.7 om gedwongen arbeid en mensenhandel te beëindigen). De **strategie** vergt een gecoördineerde aanpak op meerdere fronten:

- **Versterkte preventie:** Het Actieplan *Samen tegen Mensenhandel* (geactualiseerd in 2023) zet al in op preventie ([Versterkt Actieplan programma Samen tegen mensenhandel | Rapport](#)). Concreet betekent dit bijvoorbeeld: *voorlichting en weerbaarheidstraining* voor risicogroepen. Jongeren (met name meisjes) moeten al op school leren de signalen van “loverboys” te herkennen en waar hulp te zoeken; gemeenten kunnen in samenwerking met scholen en jeugdzorg standaard voorlichting geven. Voor arbeidsmigranten is cruciaal dat zij goed geïnformeerd worden over hun rechten; hier kunnen ambassades en sociale media (in de taal van de doelgroep) worden ingezet om mensen te waarschuwen voor te mooi klinkende arbeidsovereenkomsten in het buitenland en hen te wijzen op Nederlandse minimumloonregels, anonieme klachtmogelijkheden etc. Ook het *certificeren van uitzendbureaus* (uitvoeren van de aanbevelingen van het Aanjaagteam Bescherming Arbeidsmigranten, 2020) behoort tot preventie: malafide bureaus sluiten. Doel is dat potentiële slachtoffers weerbaarder zijn en dat de gelegenheid voor mensenhandel wordt verkleind.
- **Betere signalering en hulpverlening:** Zoals de Nationaal Rapporteur aangeeft, glippen veel slachtoffers door het net omdat professionals signalen missen ([Wat aanpakken van mensenhandel zo moeilijk maakt - EenVandaag](#)). Daarom is voortgezette training nodig van mensen in de frontlinie: politieagenten, wijkteams, maatschappelijk werkers, docenten, zorgpersoneel. Bijvoorbeeld, huisartsen zouden alert moeten zijn op tekenen van arbeidsuitbuiting (zoals meerdere mensen op één adres met verwaarloosde klachten) of seksuele uitbuiting (jong meisje met oudere “vriend” die steeds spreekt). Het opzetten van *multidisciplinaire regionale teams tegen mensenhandel* kan helpen – hierin werken gemeente, zorg, politie en NGO’s samen aan casussen. Sommige regio’s hebben dit al (zoals in Rotterdam een Regionaal Actiecentrum Mensenhandel ([Beleidskader en actieplan - Veiligheidsalliantie Rotterdam](#))); dat moet landelijk de norm worden. Voor slachtoffers moet de drempel omlaag om uit de situatie te stappen: anonieme chatmogelijkheden (zoals Chat met Fier, die in 2023 160 hulpvragen kreeg ([Rapport 'Onzichtbare slachtoffers van mensenhandel in 2023' - CKM](#))) zijn waardevol en moeten bekendgemaakt worden. Veilig opvanghuis met gespecialiseerde traumaopvang is ook een must – voor slachtoffers van seksuele uitbuiting bestaan plekken (zoals bij Fier en het Leger des Heils), maar voor arbeidsuitbuiting is dit

minder ontwikkeld. Hier ligt een doel om voldoende opvangcapaciteit te creëren, inclusief vervolg naar werk/school, zodat slachtoffers niet terugvallen.

- **Aanpak van daders en facilitators:** Opsporing en vervolging van mensenhandelaren moet geïntensiveerd. Dit vraagt onder meer om prioritering binnen politie en justitie (meer capaciteit voor zeden- en mensenhandelafdelingen). Daarnaast het inzetten van **innovatieve opsporingsmethoden**: veel uitbuiting verplaatst zich online (advertenties, webcamseks). High-tech onderzoeksteams die op het dark web en social media speuren naar uitbuitingsnetwerken zijn nodig. Ook financiële opsporing is effectief: volgen van geldstromen kan netwerken blootleggen. Een belangrijk instrument is het *afpakken van crimineel vermogen* van mensenhandelaren, om de winstmarges te drukken en slachtoffers eventueel te compenseren. Daarnaast moet de strafrechtelijke aansprakelijkheid van klanten van uitbuiting worden vergroot. Een wetsvoorstel in behandeling (Wet strafbaarstelling misbruik prostituees die slachtoffer zijn mensenhandel) beoogt dat het ook strafbaar is om seks te kopen van iemand waarvan men *weet of vermoedt* dat zij gedwongen wordt. Dit zou een sterke normatieve werking hebben: “foute” klanten kunnen dan vervolgd worden, wat de markt voor gedwongen prostitutie verkleint. Overigens pleit het Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel (CKM) voor nóg meer ambitie in het actieplan ([Samen tegen Mensenhandel: meer ambitie nodig](#)), bijvoorbeeld door structurele financiering vrij te maken en een landelijk regisseur aan te stellen die voortgang bewaakt – vergelijkbaar met wat in het verleden voor huiselijk geweld is gedaan.
- **Bescherming en legalisering in de sekswerksector:** Een deel van de strategie om gedwongen prostitutie te stoppen is zorgen dat de *legale sekswerksector veilig en controleerbaar* is. Hiertoe is de Wet regulering sekswerk (WRS) opgesteld, die onder andere een landelijk uniform vergunningstelsel en een prostituees-registratie invoert. Hoewel omstreden, is het idee dat met betere registratie en vergunningsplicht voor seksbureaus de illegaliteit wordt teruggedrongen. Gemeenten moeten voldoende legale werkplekken scheppen (bv. vergunde clubs of plekken voor raamprostitutie), want een tekort daaraan duwt vrouwen de illegaliteit in. Tegelijk moeten sekswerkers die zelfstandig willen werken, mogelijkheden hebben (afspreeklocaties, online adverteren) zonder strafbaar te zijn, mits ze geregistreerd zijn – zodat ze in beeld blijven bij controle. Een *laagdrempelig uitstapprogramma* moet altijd beschikbaar zijn: organisaties als **Het Scharlaken Koord** en *SHOP* bieden dit, maar niet elke gemeente heeft zo iets. Landelijk beleid zou moeten garanderen dat elke prostituee die wil stoppen direct hulp krijgt (huisvesting, schuldsanering, opleiding). Dit verlaagt de drempel om uit een mogelijk gedwongen situatie te komen.
- **Internationale samenwerking:** Mensenhandel is grensoverschrijdend. Daarom is het belangrijk dat Nederland blijft samenwerken met herkomstlanden van slachtoffers (bijv. via informatie-uitwisseling en gezamenlijke politieacties met landen in Oost-Europa, West-Afrika). Ook binnen de EU zijn er plannen (zoals een EU-richtlijn tegen mensenhandel) die geïmplementeerd moeten worden. Opvang in de regio van herkomst voor terugkerende slachtoffers en getuigenbescherming over de grens zijn ook aandachtspunten.

Indicatoren voor succes van deze strategie zouden o.a. zijn: *toename van het aantal opgespoorde en berechte mensenhandelzaken, afname van het geschatte verborgen aantal slachtoffers, stijging van slachtoffers in beeld* (want paradoxaal zal bij succesvolle opsporing

het geregistreerde aantal eerst omhoog gaan), en signalen uit bijvoorbeeld de prostitutiebranche dat geweld en dwang afnemen. Dit laatste kan kwalitatief gemeten worden via onderzoek onder sekswerkers.

6.4 Ondersteuning van daklozen en zorg voor migranten

Doelstelling: *Zorg dat niemand in Nederland langdurig zonder dak boven het hoofd verblijft, en dat migranten – ongeacht status – humane zorg en ondersteuning krijgen zodat zij niet tussen wal en schip vallen.*

Deze doelstelling sluit nauw aan bij het **Nationaal Actieplan Dakloosheid: Eerst een Thuis (2023–2030)**, waarin is uitgesproken dat in 2030 niemand meer dakloos mag zijn ([Nationaal Actieplan Dakloosheid: Eerst een Thuis \(2023-2030\)](#)) ([Aanpak dakloosheid - VNG](#)). Om dit te realiseren, zijn volgende strategieën van belang:

- **Housing First en voldoende woningen:** De kern van het dakloosheidsplan is “*Eerst een Thuis*” – geef mensen zonder onderdak zo snel mogelijk een woning, met begeleiding, in plaats van langdurig verblijf in opvang. Dit vraagt om het vrijmaken of bijbouwen van genoeg *betaalbare woningen*. Woningcorporaties en gemeenten moeten afgesproken quota krijgen voor het huisvesten van dakloze mensen. Bijvoorbeeld: jaarlijks ten minste 10.000 woningen toewijzen aan dak- en thuislozen (direct of via tijdelijke containerwoningen, transformaties van kantoorpanden). Speciale aandacht voor **dakloze jongeren**: voor hen kunnen begeleid-wonen-trajecten opgeschaald (zoals Kamers met Kansen projecten waar jongeren wonen met begeleiding naar zelfstandigheid). Housing First pilots in meerdere steden toonden succes, nu is de uitdaging opschalen naar nationale dekking. Het Actieplan Dakloosheid voorziet in 6 actielijnen, waaronder *Preventie, Wonen Eerst, en Persoonsgerichte regie* ([Nat Actieplan Dakloosheid: gezamenlijk dakloosheid voorkomen](#)). Een concrete strategie is het instellen van regionale *woonzorgcoördinatoren* die tussen zorginstellingen, gemeente en corporaties bemiddelen om voor kwetsbare cliënten woonruimte te regelen zodra dat kan (bijvoorbeeld mensen uit de ggz of gevangenis niet laten uitstromen naar de straat, maar altijd naar een woonplek).
- **Voorkomen van huisuitzettingen en verjagen van economische dakloosheid:** Veel mensen worden dakloos door huisuitzetting (huurachterstand, vaak samenhangend met schulden) of door het niet kunnen vinden van betaalbare woonruimte na scheiding of verlies van werk. Hier ligt een preventiestrategie: **geen huisuitzetting zonder alternatief**. Gemeenten kunnen met corporaties afspreken dat ze niemand op straat zetten; desnoods verhuizing naar kleinere woonruimte of tijdelijke opvang, maar niet de straat. Ook zou een *huurteam* bij iedere corporatie standaard bij huurachterstand hulp moeten inschakelen (schuldhulptraject starten voordat de achterstand onoverbrugbaar wordt). Economische daklozen (bijv. gescheiden man die bank slaapt) kunnen geholpen met tijdelijke kamerbewoning of logeerrechten in sociale huur (nu vaak niet toegestaan i.v.m. inschrijving). Creatieve oplossingen als “**Onder de Pannen**” (initiatief waarbij mensen een kamer verhuren aan dakloze tegen kleine vergoeding met behoud van uitkering voor de huurder) kunnen zo uit de pilotfase naar standaard praktijk.

- **Zorg voor migranten:** Deze brede term omvat verschillende groepen: *statushouders (asielzoekers met verblijfsvergunning)*, *asielzoekers in procedure*, *ongedocumenteerden*, *arbeidsmigranten*. Elk vergt eigen aanpak maar met de gezamenlijke noemer menswaardigheid. Voor *statushouders* geldt dat zij vaak lang in AZC's zitten door woningtekort. Een oplossing die nu ingezet wordt zijn tijdelijke huisvestingsoplossingen (flexwoningen) en het experiment waarbij statushouders bij particulieren wonen (zoals het project *Takecarebnb*). De ambitie moet zijn wachttijd statushouders <3 maanden na vergunning. Voor *asielzoekers in procedure* is de prioriteit dat de opvangcrisis wordt bezworen: voldoende opvangplekken, fatsoenlijke omstandigheden (geen noodtenten). Het nieuwe spreidingswetvoorstel kan dit helpen afdwingen (alle gemeenten leveren bijdrage). Succes is als situaties als Ter Apel 2022 niet meer voorkomen.

Bij de groep *ongedocumenteerden* (mensen zonder rechtmatig verblijf) ligt een zeer moeilijke beleidskwestie: formeel hebben ze weinig rechten, maar humanitair gezien kan men mensen niet laten verhongeren of creperen. Hier moet een balans gevonden worden tussen aanmoedigen van terugkeer en bieden van humane basis. De strategie van “*Bed-Bad-Brood-plus*” (dag- en nachtopvang met begeleiding naar terugkeer) moet landelijk dekkend zijn en structureel gefinancierd (dit is nu geregeld via enkele opvanglocaties, maar vaak vol). Belangrijk is ook medische zorg: iedereen, ook zonder papieren, moet toegang hebben tot noodzakelijke zorg – dit ligt al vast in wet, maar de praktijk is dat men drempels ervaart. Het Rijk kan hier beter voorlichting over geven aan zorgverleners en ongedocumenteerden.

Voor *arbeidsmigranten* is de zorg vaak gericht op exploitatiepreventie (zie 6.3) maar ook op hun welzijn. Veel EU-migranten die dakloos raken, hebben recht op max. enkele weken opvang (via speciale MOE-landers opvang). Om te voorkomen dat mensen in een vicieuze cirkel belanden (geen adres = geen werk = geen adres), zouden gemeenten maatwerk moeten kunnen bieden, bijvoorbeeld arbeidsmigranten met uitzicht op werk toch tijdelijk onderdak geven. Verder is voor werkenden onder migranten cruciaal dat werkgevers zorgdragen voor fatsoenlijke huisvesting – de wet Goed Verhuurderschap (2023) biedt gemeenten handvat om misstanden (zoals veel te hoge huur in uitzendhuisvesting) aan te pakken.

- **Toegankelijke zorg en herstel:** Dak- en thuislozen kampen vaak met gezondheidsproblemen (verslaving, mentale ziekte). Toegang tot zorg verbeteren is dus onderdeel van de strategie. Straatdokters en GGZ-teams moeten voldoende gefinancierd zijn om deze doelgroep actief op te zoeken (bemoeizorg). De nieuwe *Wet verplichte GGZ* maakt ambulante zorg met dwang mogelijk, maar in praktijk is het lastig toe te passen bij daklozen; men zou kunnen kijken naar meer mogelijkheden voor tijdelijke opname van ernstige zorgmijders om een doorbraak te forceren (terugdringen verwarde-personen-problematiek). Hier is nauwe samenwerking nodig tussen zorg en opvang. Het streven is dat niemand buiten slaapt wegens een psychiatrische stoornis die onbehandeld blijft.

Succesmetingen voor deze strategie: duidelijk de **afname van het aantal daklozen** (CBS cijfers jaarlijks monitoren, daling richting nul in 2030), daarnaast kwalitatieve indicatoren zoals clienttevredenheid onder (voormalig) daklozen, gemiddelde verblijfsduur in opvang

(hoe korter hoe beter indien doorstroom naar huisvesting), aantal huisuitzettingen (streef naar nul gedwongen uitzettingen zonder alternatief). Voor migranten zou een indicator kunnen zijn dat er geen calamiteiten meer zijn van humanitaire aard (zoals grote groepen buiten slapen of medische noodgevallen onbehandeld).

6.5A Bewustwording vergroten in de samenleving

Doelstelling: *Verhoog de maatschappelijke bewustwording rondom structureel onrecht, zodat er meer begrip, empathie en publieke steun ontstaat voor oplossingen.*

Bewustwording is een zachte maar onmisbare pijler: zonder draagvlak immers geen duurzame verandering. Strategieën om bewustzijn te vergroten:

- **Publieke campagnes en verhalen:** In navolging van succesvolle campagnes (bijv. de SIRE-campagne 2021 over kinderarmoede die “1 op de 13 kinderen in armoede” op ieders netvlies bracht ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#))) moeten geregeld publiekscampagnes worden gehouden. Denk aan themaweken of -dagen: de *Week tegen Armoede*, *Dag tegen Mensenhandel* (18 oktober) of *Antidiscriminatiedag*. Deze campagnes moeten niet alleen cijfers geven, maar vooral *verhalen vertellen* van ervaringsdeskundigen. Uit onderzoek naar stigma blijkt dat persoonlijke verhalen krachtige instrumenten zijn om vooroordelen te doorbreken. Een ex-dakloze die op tv vertelt hoe snel het hem kon overkomen wekt begrip dat “het iedereen kan gebeuren”. Ervaringsdeskundigen kunnen ook meewerken aan lespakketten voor scholen, zodat jongeren al vroeg leren over armoede en discriminatie.
- **Media en framing:** Journalisten en programmamakers spelen een sleutelrol. Streven is om meer genuanceerde beeldvorming te krijgen in nieuws en entertainment. Dit kan door trainingen voor media (bv. hoe berichten over mensen met schulden zonder blame, of hoe diversiteit in talkshows vergroten). Er zijn al projecten zoals *Constructive Journalism* die proberen oplossingsjournalistiek te stimuleren in plaats van alleen problematiseren. Meer documentaires en reportages over de achterkant van Nederland (bv. de series van *Danny Staat Op* over armoede, of *Schuldig* over schulden in Amsterdam-Noord) dragen bij aan bewustzijn onder een breed publiek.
- **Dialogo en ontmoetingen:** Op lokaal niveau kunnen initiatieven als armoededialogen of ontmoetingsdiners (waarbij mensen uit verschillende sociale milieus elkaar ontmoeten) wederzijds begrip vergroten. Organisaties als *Samen tegen Armoede* of *Art.1* (discriminatiebestrijding) organiseren regelmatig zulke dialogen. De overheid en fondsen kunnen deze initiatieven ondersteunen en stimuleren dat ze landelijk plaatsvinden. Ook bedrijven kunnen een rol spelen, bijvoorbeeld via *maatschappelijke stages* voor personeel om een dagje mee te lopen bij een daklozenopvang of voedselbank – dit leidt vaak tot eyeopeners.
- **Onderwijs en curriculum:** Bewustwording begint jong. Scholen kunnen thema’s als mensenrechten, slavernijverleden, armoede in Nederland integreren in hun lesstof. Sinds 2023 is burgerschapsonderwijs verplicht versterkt; dit biedt kansen om structureel onrecht te behandelen. Gastlessen door ervaringsdeskundigen, simulaties (bijv. een week rondkomen van bijstand als klasopdracht), of projecten als “*Onder Armoede Ervaren*” kunnen leerlingen empathie bijbrengen. Het MBO Rijn IJssel heeft

bijvoorbeeld een “experience bus” waar studenten ervaren hoe het is om met allerlei instanties te moeten dealen in armoede. Zulke methodes zijn uit te breiden.

Het vergroten van bewustwording is lastig te meten, maar men kan peilingen uitvoeren: bijv. enquêtes van SCP over publieke opinie inzake armoede en ongelijkheid (de *Burgerperspectieven*-studies) kunnen laten zien of mensen de ernst van problemen erkennen en bereid zijn solidariteit te tonen. Als meer mensen vinden dat armoede “ons allemaal aangaat” en discriminatie “actief bestreden moet worden”, is dat winst. Ook een toename in meldingen (zie 6.2) kan gezien worden als indicatie dat mensen problemen serieus nemen en weten waarheen te gaan. Uiteindelijk moet bewustwording leiden tot een cultuur waarin onrecht niet gebagatelliseerd wordt (“eigen schuld”) maar waarin men elkaar ziet als medemensen die een steuntje kunnen gebruiken – een cultuur van *barmhartigheid en rechtvaardigheid*.

6.5B Bevorderen van samenwerking en netwerkvorming

Doelstelling: *Stimuleer effectieve samenwerking en netwerkvorming tussen alle betrokken actoren – overheid, maatschappelijke organisaties, kerken, kennisinstituten en bedrijven – om structureel onrecht gezamenlijk aan te pakken.*

Geen enkele partij kan deze complexe problemen alleen oplossen. Daarom is een *ecosysteem-benadering* nodig: alle actoren brengen hun unieke middelen en kennis in, op basis van gelijkwaardigheid.

- **Publiek-private samenwerking:** Initiatieven als SchuldenlabNL tonen de kracht van bundeling van krachten ([Koningin Máxima lanceert unieke privaat-publieke samenwerking ...](#)). Overheid kan dergelijke coalities faciliteren door convenanten en taskforces. Bijvoorbeeld, voor kinderarmoede is er het *Business Coalition* waarbij bedrijven bijdragen (gratis schoolmaaltijden sponsoren, laptops doneren). Dit soort PPS-constructies kunnen uitgebreid worden: wellicht een *Wooncoalitie* waarin bouwbedrijven, corporaties en overheden samen tijdelijke woonoplossingen realiseren voor daklozen; of een *Inclusieve Arbeidsmarkt Alliantie* waar werkgeversverenigingen en vakbonden samen met overheid inzetten op kansengelijkheid bij werving.
- **Maatschappelijke organisaties en kerken:** Traditioneel hebben kerken en religieuze organisaties een sterke rol in zorg voor de kwetsbaren. Christelijke organisaties zoals **Leger des Heils, Kerk in Actie, Caritas** en anderen zijn actief op vrijwel alle terreinen – van opvang van daklozen tot hulp aan prostituees die willen uitstappen. Deze organisaties combineren vaak professioneel werk met vrijwilligersinzet en hebben toegang tot gemeenschappen van gelovigen die gemotiveerd zijn te helpen. Samenwerking betekent hier dat overheid en deze organisaties partnerschap sluiten: structurele financiering/subsidies voor hun projecten, overlegtafels waarin beleidsinfo wordt gedeeld en signalen vanaf de werkvloer teruggekoppeld. Een voorbeeld is het *Platform Kerk en Armoede* waarin overheid en kerken ervaringen uitwisselen. Dergelijke platforms kunnen ook voor andere thema’s (zoals mensenhandel – bv. het verband van christelijke organisaties tegen mensenhandel) ondersteund worden.

- **Kennisinstituten en data delen:** Kennis is cruciaal om te weten wat werkt. Het CBS, SCP, Planbureau voor de Leefomgeving (voor gebiedsanalyses) en universiteiten moeten intensief betrokken zijn bij monitoring en evaluatie van de aanpak. Dat betekent: het definiëren van indicatoren (zoals eerder genoemd) en jaarlijks rapporteren. Maar ook experimenten en pilots wetenschappelijk begeleiden. Een voorbeeld: als een stad een Housing First project doet, kan een universiteit dat evalueren op kosten en baten, zodat elders lering uit getrokken wordt. Samenwerking in de vorm van *City Deals* (zoals eerder tussen steden en Rijk over inclusieve wijken) kan opgeschaald. Nederland kan ook profiteren van internationale netwerken (EU Urban Agenda Partnership on Inclusion, Housing First Europe network etc.) – kennisinstituten helpen die vertalen naar Nederlandse context.
- **Lokale netwerken en casusoverleg:** Op uitvoeringsniveau is samenwerking het meest tastbaar in lokaal casusoverleg. Bijvoorbeeld Multi-probleem gezinnen overleg, waarin sociaal werk, gemeente, schulddienstverlening en eventueel vrijwilligers samen een plan maken voor een gezin. Zulke netwerken moeten gefaciliteerd worden in tijd en bevoegdheid – zoals de “aanjaagteams” die onder Agenda voor het Hart per verlangen worden genoemd om als verbinder te dienen ([Profiel schets Aanjager - Agenda voor het Hart](#)). Een *Aanjager Verlangen 4* zou in dit opzicht een netwerkregisseur kunnen zijn die partijen verbindt, informatie ontsluit en gezamenlijke projecten initieert.
- **Private sector en sociaal ondernemen:** Bedrijven hebben niet alleen geld, maar ook expertise. Tech-bedrijven kunnen bijvoorbeeld helpen met data-analyse om risico-wijken in kaart te brengen of met het bouwen van toegankelijke apps voor hulpverlening. Banken spelen een rol: de Nederlandse Schuldhulprouwe loopt via banken (ze sturen klanten met signalen van geldnood door naar Geldfit). Verzekeraars (zoals CZ die bij Schuldenlab betrokken is ([CZ aanwezig bij lancering SchuldenlabNL](#))) zien ook belang: zij investeren in armoedepreventie om zorgkosten te drukken. Dit win-win denken moet verder gestimuleerd. Social impact bonds zijn een instrument waarbij private investeerders projecten financieren (zoals werktrajecten voor ex-daklozen) en overheid betaalt terug bij succes. Zulke constructies zorgen voor frisse middelen en innovatie.
- **Overheid intern samenwerken:** Ook binnen de overheid moet silo-vorming doorbroken. Interdepartementale programma’s zoals het NPDR of het Actieplan Dakloosheid zijn goede voorbeelden, maar vragen ook ambtelijke cultuurverandering. Dit kan middels gezamenlijke budgetten (een “armoedefonds” waar SZW, OCW, VWS in storten en waaruit integrale projecten betaald worden) en door ambtenaren uit te wisselen tussen ministeries en gemeenten (understanding each other’s challenges).

Het *Agenda voor het Hart*-initiatief zelf is een type netwerkvorming, waarin verschillende christelijke en maatschappelijke organisaties een gedeelde agenda uitzetten om deze verlangens, waaronder het stoppen van structureel onrecht, te realiseren. Dergelijke meta-netwerken kunnen beleidsmakers voeden met praktijkinzichten en helpen versnellen door concrete pilots.

Samenwerking is moeilijk meetbaar, maar men kan kijken naar bijvoorbeeld het aantal *publiek-private partnerschappen* opgericht, gedeelde programma’s, co-financieringen.

Uiteindelijk blijkt het succes uit versnelling van resultaten: als dankzij samenwerking daklozen sneller een woning vinden of meer slachtoffers van mensenhandel hulp krijgen, dan werkt het netwerk.

7. Relevante organisaties en actoren: overheid, NGO's, kennisinstututen, private sector

De strijd tegen structureel onrecht vereist betrokkenheid van een breed scala aan organisaties en actoren. Hieronder geven we een overzicht van de belangrijkste spelers in Nederland en hun rol:

- **Overheid (rijk en decentraal):** Op rijksniveau zijn meerdere ministeries betrokken:
 - *Ministerie van Sociale Zaken en Werkgelegenheid (SZW):* verantwoordelijk voor armoedebeleid, bijstand, minimumloon, integratie op arbeidsmarkt. Speerpunt is het Actieplan Tegen Armoede en Schulden.
 - *Ministerie van Volksgezondheid, Welzijn en Sport (VWS):* verantwoordelijk voor maatschappelijke opvang, verslavingszorg, en coördineert het Nationaal Actieplan Dakloosheid (momenteel via de staatssecretaris voor Maatschappelijke Opvang).
 - *Ministerie van Justitie en Veiligheid (JenV):* leidt de aanpak van mensenhandel (coördineert het Programma Samen tegen Mensenhandel) en discriminatiebestrijding in strafrecht (politie-aansturing). Ook asiel- en migratiebeleid (IND, COA) valt hieronder.
 - *Ministerie van Onderwijs, Cultuur en Wetenschap (OCW):* bevordert kansengelijkheid in onderwijs; heeft een diversiteitsportefeuille.
 - *Ministerie van Binnenlandse Zaken (BZK):* relevant voor discriminatie (via integratiebeleid) en voor woonbeleid (betaalbaar wonen als preventie dakloosheid).
 - *Ministerie van Financiën:* indirect betrokken via toeslagenstelsel en schulden (Belastingdienst als schuldeiser).

Op decentraal niveau zijn **gemeenten** frontlijn: zij voeren de Participatiewet uit (inkomensondersteuning), zijn verantwoordelijk voor schuldhelpverlening (Wgs) en voor opvang/daklozenzorg (Wmo). Gemeenten hebben lokale armoederegelingen (zoals bijzondere bijstand, stadspassen) en werken met woningcorporaties voor huisvesting. Ook hebben ze lokale antidiscriminatievoorzieningen. Grootstedelijke gemeenten (Amsterdam, Rotterdam, Den Haag, Utrecht) hebben speciale programma's voor armoedebestrijding en integratie, en vaak eigen opvangvoorzieningen.

Provincies spelen een kleinere rol, maar ondersteunen soms regionaal beleid (bijv. Brabant heeft een armoedeplatform). Bovendien coördineren sommige veiligheidsregio's de aanpak van mensenhandel regionaal.

Een bijzonder onafhankelijke overheidsactor is de **Nationaal Rapporteur Mensenhandel en Seksueel Geweld tegen Kinderen**, die onderzoek doet en advies geeft over mensenhandelbestrijding. Ook het **College voor de Rechten van de Mens** (onafhankelijk instituut) monitort discriminatie en gelijkebehandelingswetgeving.

- **Maatschappelijke organisaties / NGO's:** Deze vormen de ruggengraat van praktische hulp:
 - *Armoedebestrijding:* **Voedselbanken Nederland** (en lokale voedselbanken) voorzien wekelijks ~90.000 mensen van voedselhulp – een indicatie van acute armoede. **Stichting Armoedefonds** ondersteunt lokale initiatieven (zoals kledingbanken, schoolspullenacties). **Vereniging van Nederlandse Gemeenten (VNG)** is geen NGO, maar belangrijk voor kennisdeling tussen gemeenten over armoede. **Quiet Community** is een netwerk dat armoede onder de aandacht brengt en mensen in armoede trakteert op uitjes via sponsors.
 - *Schulden:** **NVVK** (branchevereniging schuldhulp) bundelt gemeentelijke en kredietbank-inspanningen. **Stichting SchuldenlabNL** (initiatief koningin Máxima) smeedt publiek-private samenwerkingen voor schuldenaanpak ([Koningin Máxima lanceert unieke privaat-publieke samenwerking ...](#)). **Nibud** (Nationaal Instituut Budgetvoorlichting) is een kennisstichting die consumenten adviseert en onderzoek doet naar rondkomen.
 - *Discriminatie en gelijke kansen:* **Art.1** is het netwerk van antidiscriminatievoorzieningen (AntiDiscriminatie Bureau's in elke regio). **Anti-discriminatiebureau Radar**, **KIS (Kennisplatform Integratie & Samenleving)** en **LAKS** (voor discriminatie in onderwijs) zijn ook actief. **Control Alt Delete** is een NGO die etnisch profileren door politie agendeert. **Workplace Pride** en **CEC (Cultureel Erfgoed Suriname, voor racismebestrijding)** zijn andere voorbeelden. Verder zijn er mensenrechten-NGO's als **Amnesty International NL** die ook discriminatie (bv. etnisch profileren) aankaarten.
 - *Mensenhandel en prostitutie:** **CoMensha** (Coördinatie Mensenhandel) registreert slachtoffers en coördineert hulp. **FairWork** en **SHOP** (Sekswerkers Hulpverlening) zijn NGO's die arbeidsuitbuiting resp. sekswerkers bijstaan. **Fier** (expertise- en behandelcentrum) vangt jonge slachtoffers van loverboys op. **Not For Sale NL** en **Bright Fame** zijn christelijke organisaties die prostituees helpen uitstappen en ze werkvaardigheden leren. **CKM (Centrum tegen Kinderhandel en Mensenhandel)** doet onderzoek en advocacy, net als **Free a Girl** (voor minderjarigen, internationaal).
 - *Dak- en thuislozen:** **Federatie Opvang** (nu onderdeel van Valente) is de brancheorganisatie voor instellingen voor maatschappelijke opvang. **Leger des Heils** is grootste speler in nachtopvang, woonbegeleiding en verslavingszorg; aanwezig in vrijwel alle regio's. **Het Leger** combineert christelijke missie met professionele hulp en signaleert misstanden (zoals zij deden over prostitutiegeweld ([Stop structureel onrecht - Agenda voor het Hart](#))). **Stichting De Pauluskerk** in Rotterdam en **Stoelenproject** in Amsterdam zijn bekende laagdrempelige opvanginitiatieven. **Streetwatch** en de **Straatdokter** organisaties bieden medische hulp. **Stichting Zwerfjongeren Nederland** zet zich in voor jongeren zonder thuis. **Housing First Nederland** is een netwerk dat deze aanpak promoot.
 - *Migranten en vluchtelingen:** **VluchtelingenWerk Nederland** helpt asielzoekers en statushouders bij juridische procedures en integratie. **COA (Centraal Orgaan opvang Asielzoekers)**, hoewel overheid, werkt samen met

NGO's voor zinnige dagbesteding en vrijwilligersprojecten in azc's. **Stichting LOS** (Landelijk Ongedocumenteerden Steunpunt) behartigt de belangen van mensen zonder papieren. **INLIA** (Internationaal Netwerk van Lokale Initiatieven ten behoeve van Asielzoekers) is een vanuit kerken opgerichte organisatie die bed-bad-brood opvang in sommige steden coördineert en rechtspositionele ondersteuning biedt.

- *Kerken en diaconieën*: Naast grote namen als Leger des Heils en Kerk in Actie (Protestantse Kerk) zijn talloze lokale kerken actief via **diaconieën** en **caritas** (katholieke parochies). Zij runnen vaak inloopspreekuren, noodfondsen, of bieden onderdak aan ongedocumenteerden (kerkasiel). **Samen Kerk in Nederland (SKIN)** is netwerk van migrantenkerken, die ook hun achterban helpen bij integratie. **Islamitische organisaties** doen aan liefdadigheid (zakat) vaak in eigen kring maar soms ook breder, bijv. moskeeën die voedselpakketten uitdelen.
- *Overige*: **Humanitas** (vrijwilligersorganisatie) heeft projecten voor thuisadministratie en maatjes voor daklozen. **Stichting Present** koppelt vrijwilligersgroepen aan hulpvragen (bijv. huis opnieuw schilderen voor iemand uit schuldhulp). **Armoedecoalities** in veel steden verenigen tientallen lokale clubs voor gezamenlijke acties.
- **Kennisinstituten**:
 - *SCP (Sociaal Cultureel Planbureau)*: onderzoek naar armoede, sociale uitsluiting, integratie, bijvoorbeeld de rapporten "Armoede in kaart" en "Ervaren discriminatie" ([Gediscrimineerd gevoeld? | CBS](#)).
 - *CBS (Centraal Bureau voor de Statistiek)*: levert data en analyses (armoedecijfers ([Nieuwe armoedemeting: 540 duizend mensen arm in 2023 | CBS](#)), daklozentellingen ([CBS: aantal daklozen in Nederland nam vorig jaar opnieuw toe](#)), discriminatiecijfers ([3.1 Ervaren discriminatie | CBS](#)) etc.).
 - *CPB (Centraal Planbureau)*: doorrekeningen van armoedebeleid en koopkrachteffecten.
 - *Verwey-Jonker Instituut*: onderzoek naar bijv. daklozenjongeren, effectiviteit van wijkinitiatieven.
 - *Universiteiten*: Verschillende leerstoelen richten zich op ongelijkheid (UvA, EUR), mensenhandel (Tilburg University heeft bijvoorbeeld onderzoek naar mensenhandelbeleid), sociale inclusie (VU). Zij brengen internationale vergelijking en theoretische verdieping.
 - *Movisie*: kenniscentrum sociale vraagstukken, brengt praktijkkennis samen (bijv. over armoede en gezondheidsverschillen, discriminatie in zorg ([Onrechtvaardige gezondheidsverschillen - openresearch.amsterdam](#))).
 - *KIS*: doet praktisch onderzoek naar integratie, discriminatie, met handreikingen voor gemeenten en organisaties.
 - *NJi (Nederlands Jeugdinstituut)*: expertise over kinderen in armoede en jeugdhulp.
 - *Trimbos-instituut*: voor verslavingsproblematiek onder daklozen bijvoorbeeld.

Deze instituten dragen bij door monitoring, evaluatie en het aanreiken van interventies die werken. Ook de **Rekenkamer** en **Ombudsman** leveren geregeld

rapporten (bijv. Ombudsman over gemeentelijke toegang voor minima, of Rekenkamer over effectiviteit schuldenbeleid).

- **Private sector:**

- *Werkgevers en bedrijven:* hebben rol in inclusief personeelsbeleid. Initiatieven als **Opportunity in Bedrijf** stimuleren diversiteit bij topbedrijven. Ook grote bedrijven (bijv. banken, energie) nemen deel in Schuldenpact, zoals eerder genoemd. Sommigen adopteren een buurt of thema voor maatschappelijke betrokkenheid (bv. een supermarktketen die met voedselbanken samenwerkt). Banken (ING, Rabobank) sponsoren financieel educatieprogramma's (zoals MoneyWays voor mbo'ers).
- *Sociale ondernemingen:* Dit zijn bedrijven met expliciet maatschappelijk doel. Voorbeelden: **Start Foundation** investeert in werkgelegenheid voor kwetsbaren; **Studiezaal** is een sociale onderneming die tutoren regelt voor achterstandsl leerlingen; **Sheltersuit** maakt wind- en waterdichte jassen voor daklozen en biedt werk aan ex-daklozen. Deze creatieve initiatieven vullen gaten waar traditionele hulp niet altijd komt.
- *Fondsen:* Private fondsen zoals Oranje Fonds, Kansfonds (voor daklozen/projecten "ervoor zorgen dat iedereen mee kan doen") en VSB-fonds financieren veel sociaal-maatschappelijke projecten. Zonder hun bijdragen zouden veel kleinschalige initiatieven het niet redden.

Deze opsomming laat zien dat er al een uitgebreid netwerk bestaat. De uitdaging en aanbeveling is vooral: zorg voor samenhang en afstemming (zie 6.5B). Elkaar kennen, tijdig verwijzen (warm doorverwijzen in plaats van afschuiven) en best practices delen. Het "Agenda voor het Hart" initiatief is op zichzelf een netwerk van diverse christelijke en sociale organisaties – dit illustreert dat juist verbinding tussen deze actoren krachtig kan zijn. De overheid heeft hierin deels een regierol, maar ook een *partnerschap-mentaliteit* is nodig: vertrouwen op de expertise van maatschappelijke partijen en ondersteun hen.

In summary, van Rijksoverheid tot buurtactivist, iedereen heeft een plek in de aanpak van onrecht. Het benutten van ieders kracht – de wettelijke macht van de overheid, de bevoegdheid van NGO's, de kennis van instituten, de middelen en innovatief vermogen van bedrijven – maakt het mogelijk daadwerkelijk structureel verschil te maken.

8. Conclusies en aanbevelingen: beleidsadviezen en kerninzichten

Uit dit onderzoek komt een duidelijk beeld naar voren: hoewel Nederland op veel fronten een welvarende en goed georganiseerde samenleving is, bestaan er onder de oppervlakte hardnekkige vormen van structureel onrecht. Armoede, discriminatie, uitbuiting en dakloosheid manifesteren zich niet als losstaande incidenten, maar als *structurele problemen* die bepaalde groepen stelselmatig benadelen. De cijfers liegen niet – van honderdduizenden mensen in armoede ([Nieuwe armoedemeting: 540 duizend mensen arm in 2023 | CBS](#)) tot honderdduizenden die discriminatie ervaren ([3.1 Ervaren discriminatie | CBS](#)) en duizenden zonder thuis ([CBS: aantal daklozen in Nederland nam vorig jaar opnieuw toe](#)) – en achter elk cijfer schuilt een mensenleven dat niet tot volle bloei kan komen door onrechtvaardige omstandigheden.

Kerninzicht 1: Multi-causaliteit vraagt multi-sectorale aanpak. De oorzaken van deze problemen zijn veelzijdig: economisch (bv. arbeidsmarkt en woningmarkt), sociaal (vooroordelen, netwerken), beleidsmatig (systeemfouten, tekortschietende vangnetten) en psychologisch (impact van stress en trauma) grijpen ineen. Dit betekent dat enkelvoudige oplossingen niet voldoende zijn. Een beleidsadvies is dan ook om integrale programma's aan te houden en verder uit te bouwen. Zo zou een volgende kabinetsperiode kunnen overwegen een *“Minister voor Inclusie en Armoedebestrijding”* aan te stellen die over departementale muren heen stuurt – naar analogie van de klimaatminister – om de samenhang te bewaken tussen bv. woonbeleid, inkomensbeleid en integratie.

Kerninzicht 2: Preventie en vroege interventie leveren het meeste op. Voorkomen dat mensen in onrecht-situaties belanden is effectiever en humaner dan achteraf repareren. Beleidsadvies: schuif middelen en aandacht op van curatie naar preventie. Concreet: investeer in kinderarmoedebestrijding (voorkom dat er een nieuwe generatie in armoede opgroeit) ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)), voorkom schooluitval, voorkom huisuitzettingen, stop mensenhandel aan de bron (door internationale samenwerking en voorlichting). Veel van de voorgestelde strategieën in sectie 6 hebben deze preventieve insteek. Dit vraagt ook dat financiële baten die later komen (bv. minder uitkeringen, minder zorgkosten) worden meegenomen in de besluitvorming nu – een kwestie van budgetteren met lange horizon.

Kerninzicht 3: Zet expliciet in op empowerment van kwetsbare groepen. Mensen die te maken hebben met structureel onrecht moeten niet louter object van beleid zijn, maar ook subject – zij weten zelf vaak goed wat er misgaat en wat nodig is. Beleidsmakers zouden standaard ervaringsdeskundigen moeten betrekken bij ontwerp en evaluatie van maatregelen. In steeds meer gemeenten gebeurt dit via armoedepanels of adviesraden van ervaringsdeskundigen. Uit dit rapport blijkt bijvoorbeeld hoe belangrijk het perspectief van een ex-schuldenaar is bij het ontwerpen van schuldhulp: alleen zij weten hoe brieven overkomen in stressvolle situaties. Advies is dit structureel te borgen (maak het een vereiste in subsidievoorwaarden of stel landelijke cliëntenraden in voor deze thema's).

Kerninzicht 4: Wet- en regelgeving moet met de menselijke maat. Een rode draad was dat goedbedoelde regels soms onrecht in de hand werken (Toeslagenaffaire, kostendelersnorm, complexe formulieren). Een continue *toets op menswaardigheid* is nodig in beleid. Dit kan via een *“social impact assessment”* bij nieuwe wetten: hoe raakt dit de meest kwetsbaren? En moet er een hardheidsclausule in? De uitvoering (bij UWV, SVB, gemeenten) moet eveneens op deze waarde drijven: liever maatwerk dan strikt protocol als dat laatste tot schrijnende uitkomsten leidt. De Nationale Ombudsman hamert hier ook op in recente rapporten (*“Menselijke maat”*). Beleidsadvies: geef uitvoerders de ruimte (en training) om de menselijke maat toe te passen, en monitor of burgers het gevoel hebben rechtvaardig behandeld te worden.

Kerninzicht 5: Accountability en meetbaarheid. Om te zorgen dat ‘Stop structureel onrecht’ geen loze ambitie blijft, moeten concrete doelen en indicatoren worden vastgesteld en gemonitord. Aanbeveling: stel een *jaarlijks gerechtigheidsrapport* op (misschien door SCP) dat de voortgang meet op indicatoren als armoedecijfer, meldingen discriminatie, aantal daklozen, etc., en ook kwalitatieve voortgang bespreekt. Dit kan vergelijkbaar zijn met bv. de

Armoedemonitor, maar dan breder. Publiceer deze voortgang openbaar om druk op de ketel te houden (vergelijkbaar met Klimaatrapportages). Eventueel kan een onafhankelijke commissie of de Nationale Ombudsman hieraan gekoppeld worden om gevraagd en ongevraagd advies te geven.

Beleidsadviezen samengevat:

1. **Integraal beleidskompas:** ontwikkel een nationale agenda *Structureel Onrecht 2025-2030* waarin alle ministeries samenwerken, met een coördinerend bewindspersoon.
2. **Investeer in preventie:** verhoog budgetten voor kinderarmoede, schuldpreventie, betaalbaar wonen en anti-discriminatie onderwijsprogramma's, want deze betalen zich terug.
3. **Empower en betrek getroffen:** formaliseer de inbreng van ervaringsdeskundigen in beleid en praktijk.
4. **Herzie knellende regels:** voer een "schrapp en verbeter"-operatie uit in sociale zekerheid en vreemdelingenbeleid waar regels contraproductief werken (denk aan uitkeringsboetes, ingewikkelde toeslagen, bed-bad-brood beleid).
5. **Stimuleer lokaal maatwerk:** geef gemeenten financiële ruimte en vertrouwen om oplossingen op maat te bieden, want onrecht uit zich lokaal verschillend.
6. **Werk samen met samenleving:** sluit pacts met bedrijfsleven, kerken en maatschappelijke organisaties voor elk thema (zoals reeds deels gebeurt), en ondersteun hen via subsidie en regelluwte.
7. **Volg en rapporteer:** installeer een jaarlijkse monitoring en trek bij tegenvallers tijdig extra maatregelen uit de kast.

Tot slot benadrukt dit rapport dat *het bevorderen van rechtvaardigheid en menswaardigheid voor iedereen* een doorlopend proces is – het vergt lange adem en vasthoudendheid. Er is reden tot hoop: de laatste jaren is het thema hoger op de agenda gekomen, er zijn lichtpunten (daling kindarmoede, meer aandacht voor racismebestrijding, initiatieven als Housing First). Als samenleving beschikken we over kennis, middelen en compassie om structureel onrecht daadwerkelijk te verminderen. Maar dit vergt dat we blijven kiezen voor solidariteit en rechtvaardigheid, ook als dat politiek of financieel lastig is.

Zoals verwoord in *Verlangen 4* van de Agenda voor het Hart willen we toewerken naar een Nederland "waarin gelijkheid en rechtvaardigheid centraal staan" ([Stop structureel onrecht - Agenda voor het Hart](#)). De aanbevelingen in dit rapport geven handvatten om die visie dichterbij te brengen. Het is nu aan beleidsmakers, academici, maatschappelijke leiders én burgers om gezamenlijk de schouders eronder te zetten. Stoppen van structureel onrecht is geen utopie, maar een opdracht waarlangs we de kwaliteit van onze samenleving als geheel verbeteren – want een rechtvaardiger Nederland is in ieders belang.

Bronnen: De informatie in dit rapport is gebaseerd op een breed scala aan recente bronnen, waaronder statistieken van het CBS ([Nieuwe armoedemeting: 540 duizend mensen arm in 2023 | CBS](#)) ([3.1 Ervaren discriminatie | CBS](#)) ([CBS: aantal daklozen in Nederland nam vorig jaar opnieuw toe](#)), rapportages van SCP ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)) ([Gediscrimineerd gevoeld? | CBS](#)), beleidsdocumenten van Rijksoverheid ([Versterkt Actieplan programma Samen tegen mensenhandel | Rapport](#)), wetenschappelijke publicaties en bijdragen van kennisinstututen en maatschappelijke

organisaties (zoals Movisie ([Ondanks lagere armoedecijfers is het armoedeprobleem nog steeds urgent | Movisie](#)), Nationaal Rapporteur ([Wat aanpakken van mensenhandel zo moeilijk maakt - EenVandaag](#)), VKJP ([1 2024 Opgroeien in armoede. Oorzaken, gevolgen en oplossingen - VKJP](#)), NTVG ([Obesitas als structureel onrecht | NTVG](#))). Door deze diverse bronnen te combineren ontstaat een gevalideerd en actueel beeld. Verdere specifieke bronvermeldingen zijn door het stuk heen aangegeven.